

KURJAT I

Fantine

Kirj.

VICTOR HUGO

Ranskasta (Les Misérables) suomensi Vihtori Lehtonen

Helsingissä 1908,

Suomalainen Kustannusosakeyhtiö Kansa.

Viipurissa 1908,

Viipurin Uusi Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.

SISÄLLYS:

Victor Hugo

Ensimmäinen osa. Fantine I.

Ensimmäinen kirja: Eräs hurskas mies.

1. Herra Myriel.
2. Herra Myrielistä tulee hänen ylhäisyytensä Bienvenu.
3. Hyvällä piispalla hankala hiippakunta.
4. Teot ja sanat sopusoinnussa keskenään.
5. Miten hänen ylhäisyytensä Bienvenu sai pukunsa kestämään kauvan.
6. Ketä hän käytti talonsa vartijana.
7. Cravatte.
8. Viisaustiedettä viinilasin ääressä.
9. Sisar kertoo veljestään.
10. Piispa tapaa valoa siellä, missä ei odottanut sitä olevankaan.
11. Varjoa.
12. Hänen ylhäisyytensä Bienvenun yksinäisyys.
13. Mitä hän uskoi.
14. Mitä hän ajatteli. Viimeinen sana.

Toinen kirja. Lankeemus.

1. Matkapäivän ilta.
2. Varovaisuus neuvoo viisautta.
3. Ehdottoman tottelevaisuuden sankaruutta.
4. Tarkkoja tietoja Pontarlierin juustokeittiöistä.

5. Yön rauha.
6. Jean Valjean.
7. Epätoivo.
8. Öisellä ulapalla.
9. Uusia vääryyksiä.
10. Herännyt mies.
11. Mitä hän tekee.
12. Piispa toimii.
13. Pikku-Gervais.

Kolmas kirja. Vuonna 1817.

1. Vuosi 1817. 2. Neljä paria. 3. Neljä ja neljä. 4. Tholomyès on niin hyvällä tuulella, että laulaa espanjalaisen laulun. 5. Bombardan ravintolassa. 6. Luku, missä lempi lekkuu. 7. Tholomyèsin viisaus. 8. Hevosen kuolema. 9. Hauskan leikin hauska loppu.

Neljäs kirja. Kun uskoo, niin usein menettää.

1. Äiti tapaa äidin 2. Kahden luhun ihmisen alustava hahmottelu 3. Leivonen

Toinen Osa. Fantine II.

Viides kirja. Perikatoon kulkemassa.

1. Edistysaskeleita mustan lasiteollisuuden alalla.
2. Madeleine.
3. Laffitten pankkiin talletetut rahat.
4. Herra Madeleine surupuvussa.
5. Uhkaavia välähdyksiä taivaanrannalla.
6. Ukko Fauchelevant.
7. Fauchelevant pääsee puutarhuriksi Pariisiin.
8. Rouva Victurnien tuhlaa kolmekymmentäviisi frangia siveyttä edistääkseen.
9. Rouva Victurnienin menestys.
10. Menestyksen seurauksia.
11. Christus nos liberavit.
12. Herra Bamatabois tyhjä toimittamassa.
13. Eräitä kunnallispoliisia koskevia kysymyksiä ratkaistaan.

Kuudes kirja. Javert.

1. Lepo alkaa. 2. Miten Jeanista voi tulla Champ.

Seitsemäs kirja. Champmathieun juttu.

1. Sisar Simplicie.
2. Mestari Scaufflairen terävänäköisyys.
3. Myrsky ihmissielussa.
4. Millaisiin muotoihin kärsimys voi pukeutua ihmisen nukkuessa.
5. Puolapuut.
6. Sisar Simplicieä koetellaan.
7. Perille saapunut matkustaja valmistelee paluuretkensä.
8. Helppo pääsy istuntosaliin.
9. Paikka, missä varmat mielipiteet muodostuvat.
10. Kieltämis-järjestelmä.
11. Champmathieu hämmästy yhä enemmän.

Kahdeksas kirja. Jälkimainingit.

1. Missä kuvastimessa herra Madeleine katselee tukkaansa.
2. Fantine on onnellinen.
3. Javert on tyytyväinen.
4. Järjestysvalta tarttuu jälleen saaliseensa.
5. Sopiva hauta.

VICTOR HUGO.

Ainoastaan maanmiehensä Shakespearen asettaa englantilainen henkevä runoilija ja arvostelija Swinburne koko maailmankirjallisuudessa Hugon edelle, monien muitten tekemättä tätäkään poikkeusta. Vertauksiakin varoessa täytyy sanoa, että Hugo on Ranskan loistavin nero ja menneen vuosisadan kaikkein etumaisia miehiä mihin maahan nähden tahansa. Ei ole ainoankaan kirjailijan kuolonviestiä kuultu koko yhteiskunnassaan niin pohjattomalla maan surulla ja vainajan suuren elämäntyön kunnioituksella, kuin keväällä 1885 Ranskassa hänen. Ylväänä aatteen miehenä, isänmaan ja yhteiskunnan asian leimuavana ajajana, vääryyden vastustajana ja onnettomien lohduttajana hänestä oli kansalleen ylennyt profeetta moinen, että hän päättään korkeampana aikansa lukuisia suuruuksia vallitsi kuninkaana, jonka asema oli yksi ja ainoa, saavuttamaton, kaikkien piirien ja ryhmien tuntema. Loistavana runoilijana, näytelmäkirjailijana, suurten romaanien sepittäjänä, historioitsijana ja filosofina hän oli samalla sanan täydessä merkityksessä suuri ihminen ja kansalainen, ylhä persoonallisuus, jommoisia kansat eivät useasti saa mainehikkaiksi muistoiksensa.

Karkotetun kuningassuvun puoluelaiusten noustessa vallankumouksen luomaa tasavaltaa vastaan tutustui hallituksen upseeri Hugo onnetonta Vendéen kapinaa kukistamassa ollessaan erääseen vastustajain riveihin lukeutuvaan neitoon, nantesilaisen laivanvarustajan tyttäreeseen Sophie Trébuchetiin. Molemmiin puolin

syttynyt rakkaus ei voinut onnelliseen liittoon johtaa. Miehen ura vei loppumattomiin sotaretkiin, tasavallan palveluksessa ja lopulta napoleonilaisena kenraalina, sellaisen asian edestä, jota vaimo sydämestään vihasi. Vuosien kuluessa oli vaimo kahdesti lyhyen aikaa miehensä luona ulkomailla, mies poikkesi harvoin kotona, ja nuoren Victorin 13-vuotiaana ollessa vanhemmat suorastaan erosivat.

Tämä parikunta ei ainoastaan kansalaisina ollut auttamattomassa ristiriidassa: Sophie Hugo ei muutoinkaan luonteeltaan soveltunut sotilaan puolisoiksi. Hän oli mitä uutterin kirjallisuuden harrastaja, lueskeli päivät päästään, syventyi järkeileviin mietiskelyihin, kaipasi suljetun seurapiirin hiljaisuutta, noudatti poikkeuksetonta järjestystä kaikessa, inhosi matkoja eikä ihaillut luonnon muotorikkautta. Seurauksena hänen lujasta luonteestaan ja toisen ripeästä toimintahalusta koitui avioliitosta voimien mittely, kumpainen puolisoista saisi vallatuksi lapset, kolme poikaa, joista Victor oli syntynyt 26 p. helmik. 1802 Besançonissa, maan itäosassa. Äidin tarmo tietysti voitolle pääsi, isän niin harvoin saadessa edes nähdä poikiaan. Pojista piti tulla uskollisia kuningaspuoluelaisia, ollakseen turvatut isän yrityksiltä saattaa heidät sotilas-uralle, ja heidän alakseen tuli äidin henkisten harrastusten koitua. He saivat mielinmäärin ahmia kirjallisuutta, ja äiti väsymättömästi opasteli heitä harjottamaan omaa kirjallista sepittelyä. Jo aikaisin ilmenivät Victorin runolliset lahjat, mutta verrattain hitaasti kehittyi niistä itsenäistä, omakohtaista luovaa voimaa. Tämä seikka saa selityksensä ympäristön laadusta: hän vietti haaveilevan nuoruus-ijän alkukauden erään entisen pariisilaisluostarin hiljaisessa piirissä, ja äidin kaikessa hellyydessään jäykkä sävy, järkähtämätön sääntöily sekä liiallinen järkeily ja luennoiminen kykeni siinä ohjaamaan nuorta mieltä tapaan, joka ei omintakeisuudelle sijaa suonut.

Mutta vaikka hän 19-vuotiaana, äitinsä kuollessa, olikin pysyväisesti runoilijaksi kehittynyt, ei Napoleonin suuri ilmiö ja isän loistavat teot nyt voineetkaan olla viehättämättä hänen mieltään. Ja niin kävi, että kun nuori Hugo Napoleonin aikana ihannoitsi bourboneja, hän bourbonien valtaan päästyä näki Ranskan suuruuden mainehikkaimman kauden tuossa menneessä, jota vastaan äiti oli hänen mieltään kaikin tavoin kasvattanut. Isä voitti poikansa mielen täydellisesti puolelleen, vaikka he tapasivat toisensa vasta Victorin mentyä naimisiin 1822 ja lopullisesti valittua oman elämän-uransa. Jättiläisromaaninsa "Kurjien" 'Marius'-nimisessä osassa Hugo kuvailee tätä vaihdosta. Helposti ymmärrettävistä syistä hän muuttaa isänsä ja äitinsä elämänvaiheet toisiksi; mutta äitinsä puolueesta isän puolueeseen siirtyvä Marius on tekijä itse ja Mariuksen äidin seurapiiri tekijän ensi nuoruuden tuttavina. Teoksessa lausutaan aivan oikein, että kuvaus Mariuksen kääntymisestä on kokonaisen sukupolven tunnustus — se ei ole ainoastaan Hugon itsensä.

Hugon aikaisimmalla tuotannolla on suuressa määrin poliittinen kuningasmielinen leima. Hän alkoi runoilla ihan lapsena; jo kolmentoista ikäisestä hän sepitteli tuotteliaasti ja osotti hämmästyttävää kypsyyttä. Aikaisimmat tuotteet ovat sen ajan suosimaa kuivaa opetusrunoutta ja isänmaallisia suurisanaisia tilapäispurkauksia, joukossa hiukan lemmentyriikkaakin sen johdosta, että Hugo äitinsä kuollessa ei ollut saada morsiamensa vanhempain suostumusta aiotulle avioliitolleen — mutta jo kuuluisuutta saaneen nuoren runoilijan asema ei silti ollut sen utalampi, kuin että tämä kaihokkuus tuntuu jokseenkin teennäiseltä. Alaikäisenä hän jo sai valmiiksi jonkun draamankin sekä kaksi suurta romaania! Nämä suorasanaiset teokset ovat pelkkää toimintaa; kullakin henkilöllä on yksi ainoa luonnepiirre; tapaukset liikkuvat suurenmoisen kaameilla, jopa pöyristyttävilläkin näkymöillä; mielikuviutus kiittää vauhkona yli maitten ja mantereitten, jännityksen, vaaran ja hirmun parissa, romanttisissa ympäristöissä. Jälkimmäisessä romaanissa (Han d'Islande) kohoo hillitön luomistarmo ja kuumeellinen mielikuviutus huippuunsa, luoden kaiken mahdollisimman ja teennäisen ohella mahtavan runollisia kuvauksia ja kyeten etenkin hirviötä maalaamaan mitä tenhoavimmalla voimalla. Ellemme ota lukuun koko tämän aikaisemman tuotannon sittemmin toiseksi muuttunutta pohjasävyä — pursuavaa kuningasmielistä haaveilua ja marttyyriuden ihailua — on siinä havaittavissa Hugon kaikissa tuotteissa ilmenevä järjestelmällinen rakenne, joka estää hurjaa haaveen lentoa pääsemästä rajattomiin, ja taipumus dramaattisten kohtausten sovittamiseen mahdollisimman tehoaviin ulkonaisiin olosuhteisiin.

Suorasanaisiin sepityksiinsä sai Hugo vaikutusta Walter Scottin historiallisista romaaneista. Hänen mielipiteissään miehen-ijän alkuvuosina tapahtunut käänne johtui kait myös osaltaan siitä romanttisesta liikkeestä, jota Scott yhtenä Englannissa edusti ja joka etäisistä maista, ihmeellisistä oloista, tahi oman maan historiasta menneeltä ajalta etsi aiheita mielikuvituksen vapaasti loihdittavaksi tenhoisen salaperäisyyden tahi sankarillisen maine-elämän hohteeseen. Napoleon oli sellainen merkillinen suuruus, taistelun, miehuuden ja ritaruuden jälleensyntynyt edustaja, että romanttinen luonne häneen väkisinkin viehättyi. Hän ja keskiaika ovat nyt Hugon tärkeimpiä aloja, joilla hän saavuttaa itsenäisen ryhtinsä. Kahdennen- ja seitsemännekolmatta ikävuotensa välillä runoilemissaan oodeissa ja balladeissa Hugo vasta ilmeni omintakeisena ja suurena runoilijana, joka ihan ihmeellisellä voimalla valtaa sydämet. Sillä hän tajuaa nyt ihmisen sielussa aina väijyvän ristiriidan; kaikki on muuttuvaista, ihmisetkään eivät ole pysyväisiä eivätkä yhtenäisiä, heissä on hyvää ja pahaa, he taistelevat ja kärsivät alituisen; kauneus ja rumuus, hyve ja pahe, rakkaus ja viha kulkevat elämän taistelussa vierekkäin. Lapsuuden ja nuoruuden

vastakkainen ihanne selkisi hänelle nurjaltakin puoleltaan, näyttäen ettei mikään maallinen loiste ole varjojansa vailla — ei kuningasvallan eikä Napoleonin.

Tähän aikaan Hugo tutustui Shakespearen, romanttisen näytelmän ainiaan saavuttamattomaan mestariin. Jos hän jo oli viehtynyt vastakohtien sovittamiseen vaikuttaviin olosuhteisiin — siihen suuntaan hän oli erityisesti täydentänyt molempia nuoruudenromaanejaan jälkeinpäin — niin sai hän Shakespearessa nähdä, että draama oli sopivin muoto tässä suhteessa, romanttisen teorian mukaan, jolloin siinä huvi- ja murhenäytelmä punoutuvat toisiinsa, sankarin syvintä sieluntuskaa seuraa narrin ilveily. Noustessaan Ranskan romanttisen liikkeen johtajaksi — tämä liike on kirjallisuudenhistoriassa ylen merkillinen kapina, vallankumous, piintyneitten käsitysten mullistus, jonka laatua emme tässä edes voi yrittää määrittellä — Hugo loi sarjan mitä huomattavimpia *draamoja*, joissa ennen kaikkea muuta esiintyy yksi romanttisuuden tunnus: täydellisen itsenäisyyden vaatiminen taiteilijalle vapautua sovinnaisista kaavoista. Ensimmäisenä ilmestyi "Cromwell", varustettuna suuremmoisella esipuheella, jolla Hugo 25-vuotiaana määritteli ne ohjeet, joiden pohjalla hän runoili ja eli koko kuusikymmenvuotisen toimintakautensa tämän perästä, ja jolla hän kukisti koko n.s. klassillisuuden suunnan kirjallisuudessa. "Marion de Lorme" käänsi yhä enemmän huomiota puoleensa, kunnes heti perästäpäin "Hernani" aiheutti tavattoman myrskyn, joka muodostui käännekohtaksi ranskalaisessa runoudessa. Sen jälkeen hän oli toiselta puolen suoranaishalla hurmiolla jumaloitu johtaja, toisaalta vanhan suunnan kannattajain katkerain hyökkäysten maalitaulu. "Kuningas huvitteleikse", "Lucretia Borgia", "Maria Tudor", "Angelo", Ruy Blas jatkoivat väsymättömän kynän loistavaa sarjaa. Nämä draamat ovat unohtumattomia; niistä jää ainiaaksi mieleen erikoinen kauneuden, jylhyden, soinnukkuuden ja voiman tunnelma, joskin tekijä tätä luodakseen liiaksikin käyttää jokaista mahdollista seikkaa tehon lisäämiseen, joten näyttämösuhteet useasti ovat epätodellisia ja henkilöt ylimalkaan liian pingottuneeseen sävylajiin muovattuja. Rohkeita aatteita, suuremmoisista, järjestyttävistä ilmiöistä niissä runoilija pitelee leimuavalla kiihkolla.

Ja samaan aikaan hän hoiteli muitakin tuotannon aloja. Kokoelma "itämaalaisia runoja", kreikkalaisten vapaustaistelun mailta, kiehtoi mieliä harvinaisen kauneilla kuvillaan; proosateos "Kuolemaantuomitun viimeinen päivä" kohdistuu kuolemanrangaistusta vastaan ja puhuu säkenöivää kieltä yhteiskunnan poloisinten puolesta; "Notre Dame-kirkko Pariisissa" on keski-ajan romanttisen mielenkiinnon merkillinen tuote, romaani, jossa Hugo vastakohtien vaikutukseen luottavan teoriansa mukaan esittää mitä merkillisimmän ryhmän yksilöitä, joitten kohtalot olojen pakosta yhtyvät yhteiseksi tuhoksi. Kaiken muun ohessa Hugo herkeämättä sepitteli lyrillisiä

tunnelmarunoja — 1830-luvulla ilmestyi neljä eri kokoelmaa — joissa on tuo sama tenho kuin hänen kaikessa tuotannossaan: ihmeellinen suuruus, joka saa hänen sanansa merkitsemään jotakin syvällisempää kuin kenenkään muun, ja verraton muodon taituruus.

Valtio ja yhteiskunta saa Hugon teoksissa tärkeän sijan, ja niin onkin luonnollista, että hän kirjallisen maailman piiristä vähitellen siirtyy toimivaksi politikoksi, samoihin aikoihin kun hänet vihdoinkin v. 1841 valittiin Ranskan-akatemiaan kaikesta häiritsevästä omintakeisuudesta ja kapinallisuudesta huolimatta. Kolmessa vuodessa tuli hänestä pääri ja tämän ylimysarvonsa perusteella eduskunnan ylähuoneen jäsen. Hän ei tietysti voinut olla mikään käytännöllinen valtiomies; kuohuvan haaveellisuuden täyttämä kiihkomielinen näki kaiken vain suurin piirtein eikä osannut ottaa lukuun luonnollisia rohkeitten unelmien esteitä. Mutta olosuhteet saivat hänet kerrassaan huomattuun asemaan. Vuoden 1848 vallankumous teki Ranskasta tasavallan. Miehenä, joka ainiaan menetteli mielensä mukaan, Hugo ei aluksi yhtynyt tämän vallankumouksen riemuun, ei antaunut joukkojen matkaan, kun ei mielestään nähnyt ajan tulleen tälle keikaukselle. Hän liittyikin vanhoillisiin ja valittiin eduskuntaan oikeiston miehenä. Siitä hän siirtyi vasemmistoon ja kohosi tasavaltalaisten tulisimmaksi puoltajaksi, kun hänen ennen kannattamansa Louis Bonaparte valmisteli 1851 vuoden vallankumousta, jolla hän toimitti itsensä presidentistä keisariksi. Suunnattomalla uhmalla hän käytti kaiken tulisen puhelahjansa näitä suunnitelmia kaataakseen, vapauden ja edistyksen puolesta uutta virkavaltaisuuden, sorron ja pimeyden taantumuskautta vastaan. Lopputuloksena oli — kahdenkymmenen vuoden maanpako, ja se merkitsee todella ääretöntä muutosta kuumaveriselle isänmaanmiehelle, joka puoli vuosisataa on mitä likeisimmin liittynyt kansansa asioihin ja itsensä sen maaperään kiinnittänyt.

Kahdessa merkillisessä proosateoksessa Hugo värisyttävästi kuvailee tämän viimeisen vallankumouksen historialliset olosuhteet. Ei ole maailmassa ketään olentoa niin perinpohjaisella, armottomalla mestaruudella suomittu kuin keisari Napoleon Kolmatta näissä ja "Kuritus"-nimisessä runokokoelmassa, jota kaikista sensuurikeinoista huolimatta levisi kautta maan, tehden Hugon nimen tunnetuksi jokaisessa ranskalaisessa mökissä.

Hugo työskenteli nyt maailmasta erillään ollessaan ihan herkeämättömästi. Hänen vastaanidun tyttärensä kuolema, hänen koko elämäntyötään uhkaava vallankumous ja isänmaan menetys ovat lähtökohtana tälle uudelle tuotantokaudelle. Näiltä pitkiltä vuosilta on hänen kypsien tuotantonsa. Siihen kuuluu suuremmissa runoteoksia, joissa surujen ja kärsimysten kirkastama tulisielu pohtii elämän arvotuksia, kaiken inhimillisen pienuutta, katoavaisuutta, ristiriitaisuutta, löytäen lohdutuksensa

kaikkivallan tutkimattomista teistä, luottamuksesta siihen sisäiseen ääneen, että kerran koituu rauha, ja tulkiten sielunelämänsä tavalla sellaisella, joka hänestä on tehnyt suuren lohduttajan miljonille raskautetuille ja toivottomille. Näiltä ajoilta ovat myös hänen suurimmat romaaninsa lähtöisin.

"Kurjien" ensimmäinen osa on kirjoitettu jo v. 1848 ja seurasi tekijää käsikirjotuksena maanpakoon. Siellä se laajeni jättiläisteokseksi köyhälistöstä, jota yhteiskunnallinen säälimätön kaavamaisuus polkee kurjuuteen ja syöksee vankiloihin. Vankilain kaameus oli Hugon mieltä jo ammin järkyttely; onnettomien, maailmasta suljettujen puolesta oli hän jo useasti kirjottanut; mutta nyt hän nousee vaatimaan täyttää kumousta, luomaan uuden pohjan inhimilliselle elämälle. Verrattomalla voimalla asettuu hän selvittämään, että onnettomilla on *oikeus* kohota kurjuuttaan vastaan. "Kurjiin" on Hugo liittänyt paljon tosi-elämästä otettuja kohtia, ja teos kiinnittää mieltä suorastaan tenhoovasti sekä päähenkilöittensä että vaihtelevien näkymöittensä ja niinhysin valtavan runollisten kuin liikuttavien ja jännittävien kohtaustensa kautta, puhumattakaan aatteellisesta suuruudesta ja mestarillisesta johdonmukaisuudesta. Muutamien draamojen lisäksi on se nyt ainoa suomalaisellekin yleisölle tarjolla oleva Hugon teos, ja ansaitsee sijansa käännöskirjallisuudessamme etumaisina.

Maanpaon yksinäisyys painoi yhä suuremmissa määrässä leimansa Hugon ehtymättömään tuotantoon. Siinä ilmenee katkeruutta ja tuskaa, ihmisen voimattomuuden masennusta, kuten "Meren työskentelijät"- ja "Hymyilevä mies"-nimisissä merkillisissä mielikuvitusromaaneissa ja inkvisiittori Torquemadaa käsittelevässä draamassa. Laaja uskonnollis-filosofinen, inhimillistä elämää suurin piirtein pohtiva moniosainen runoteos "Vuosisatojen legenda" sekä runoelmat "Saatanan tuho" ja "Jumala" sekä useat lyyrilliset kokoelmat ovat jatkona hänen työnsä maanpaossa ja saksalais-ranskalaisen sodan aikana sieltä palattua. Heikentymättömänä kuvastuu niissä suuriaatteinen runoilijasielu.

Koko elämänsä ajan otti Hugo innokkaasti osaa kansallisiin ja humanisiin kysymyksiin kautta koko maailman. Björnson, Tolstoi, Zola y.m. ovat nykyaikana seuranneet hänen esimerkkiään siinä. Hänen rohkeat, leimuavat sanansa kajahtelivat kaikkien vallanpitäjien korville, sytyttivät miljoonia sydämiä. Isänmaahan palattuansa hän tietysti heti joutui politiikan pyörteisiin, mutta vetäytyi kuitenkin vähitellen rauhaan, viettäen vanhuutensa ihailtuna ja jumaloituna kuolemaansa 22 p. toukok. 1885.

"Kaikkiällä Ranskan kirjallisuushistoriassa 19:nneltä vuosisadalta kohtaa Victor Hugon. Hän on kuin tuomiokirkko, joka vallitsee kaupunkia. Missä tahansa liikkeukin kaupungilla, näkee kirkon, kunnes se lopulta tuntuu olevan jokaisen kadun päässä",

lausuu hänestä kirjallisuushistorioitsija Poul Levin, jonka esitystä olemme seuranneet ylläolevissa vajanaississa piirteissä miehestä, jonka tuotantoa ja merkitystä käsittelyvät teokset täyttävivät kokonaisen kirjaston.

Suomentaja.

Niin kauvan kun on olemassa lakien ja tapojen luoma yhteiskunnallinen kirous, joka keskellä sivistyksen uhkeinta kukoistusta sytyttää ehdoin tahdoin loimuamaan helvetin liekit, ja joka muuttaa ihmiskunnalle tuhoa tuottaviksi jumalaisen salliman aivoitukset; niin kauvan kun ovat vielä ratkaisematta vuosisatamme kolme ongelmaa: miestä häväistään ryysyköyhälistön nimellä ja asemalla, nainen syöstään kadotukseen ja viheliäisyyteen nälän voimalla, lasta kidutetaan pimeyden ja yön kauhuilla; niin kauvan kun yhteiskunnallista tukehtumista eräissä ilmakerroksissa voidaan katsoa mahdolliseksi; toisin sanoen ja katsoen asiaa avarammalta: niin kauvan kun maan päällä löytyy tietämättömyyttä ja kurjuutta, niin kauvan eivät kirjat sellaiset kuin tämä voi olla hyödyttömiä.

Hauteville-House, 1862.

Victor Hugo.

ENSIMÄINEN OSA

FANTINE

ENSIMÄINEN KIRJA

ERÄS HURSKAS MIES

1.

Herra Myriel.

Vuonna 1815 oli herra Charles-François-Bienvenu Myriel Dignen piispana. Hän oli noin seitsemänkymmenenviiden vuotias vanhus; Dignen piispan virkaa hoiti hän vuodesta 1806.

Vaikk'ei tämä yksityiskohta millään tavoin koske kertomuksemme pääjuonta, ei se sentään liene vallan hyödytönkään, sen nojalla kun voimme esittää kaikki mahdollisimman tarkkaan, jopa kertoa tässä ne huhut ja juorutkin, joita hänestä kierteli hänen saapuessaan hiippakuntaansa. Osuttiinpa sitten oikeaan tai väärään, se mitä ihmisistä puhutaan, on usein yhtä tärkeää heidän elämässään ja etenkin heidän kohtalonsa muodostumisessa, kuin se, mitä he todellisuudessa tekevät. Herra Myriel oli erään Aixin oikeusneuvoksen poika: virka-aatelia siis. Kerrottiin, että hänen

isänsä, joka toivoi pojastaan virkansa perijää, oli naittanut hänet sangen aikaisin, kahdeksantoista tai kahdenkymmenen vuoden iässä, seuraten siinä ylhäisissä virkamiesperheissä varsin yleistä tapaa. Tästä avioliitostaan huolimatta oli Charles Myriel — niin huhuttiin — antanut paljon puheen aihetta ihmisille. Hän oli melkoisen kaunis mies, vaikka varttansa lyhyenlainen, hieno, sulava, henkevä; koko hänen elämänsä ensimmäinen osa oli kulunut huvituksissa ja hurjasteluissa.

Iski vallankumouksen salama, tapaukset seurasivat nopeasti toisiaan, virkamiesperheet hajosivat sinne ja tänne, huvenneina, vainottuina, hätyytettyinä. Heti vallankumouksen alkaessa pakeni Charles Myriel Italiaan. Siellä kuoli hänen vaimonsa rintatautiin, joka oli häntä jo kauvemman aikaa vaivannut. Heillä ei ollut lapsia. Minkälaisen kääntein sai sitten herra Myrielin kohtalo? Saivatko Ranskan vanhan yhteiskunta-järjestyksen sortuminen, hänen oman perheensä häviö, 1773:n hirmutapahtumat, jotka etäämmältä asioita seuraavain maapakolaisten kauhu teki ehkä vieläkin hirvittävämmiksi, saiko kaikki tuo itämään hänen mielessään varjoon vetäytymisen ja yksinäisyyden ajatuksia? Sattuiko häneen äkkiä, keskellä iloja ja harrastuksia, jotka hänen elämänsä täyttivät, yksi noita salaperäisiä ja hirveitä kohtalon kolauksia, mitkä joskus suoraan sydämeen tähdätyllä iskulla musertavat miehen, jota eivät olisi vähääkään järkähtäneet yleiset tuhotapaukset, ne kun koskevat vain hänen toimeentuloaan ja omaisuuttaan? Kukaan ei olisi osannut sitä sanoa; kaikki, mitä tiedettiin, oli, että hän Italiasta palatessaan oli pappi.

Vuonna 1804 oli herra Myriel kirkkoherrana Brignollesissa. Hän oli jo ijakäs ja eleli hiljaisessa yksinäisyydessään.

Keisarin kruunauksen aikoihin vei joku seurakuntaa koskeva pikku-asia — mahdollon enää sanoa, mikä — hänet Pariisiin. Muiden mahtavain henkilöiden joukosta meni hän esittämään seurakuntalaistensa anomuksia myös kardinaali Feschille. Eräänä päivänä, kun keisari oli tullut käymään setänsä luo, joutui etuhuoneessa odottava arvoisa kirkkoherra tapaamaan Hänen Majesteettinsa. Napoleon, huomattessaan vanhuksen tarkastelevan häntä jonkunmoisella uteliaisuudella, käännähti ja tokaisi äkkiä:

"Kuka on tuo vanha mies, joka niin minua tirkistelee?"

"Armollisin herra", sanoi Myriel, "Te näette vanhan miehen, ja minä näen suuren miehen. Kummallakin voi olla asiasta etunsa".

Vielä samana iltana tiedusteli keisari kardinaalilta kirkkoherran nimeä, ja vähän aikaa jälkeenpäin hämmästytti herra Myriel aikalailta, kuullessaan olevansa nimitetty Dignen piispaksi.

Kuinka paljon oli sitten perää niissä jutuissa, joita kerrottiin herra Myrielin elämän ensimmäisiltä ajoilta? Kukaan ei sitä tiennyt. Vain muutamat perheet olivat tunteneet Myrielin perheen ennen vallankumousta.

Herra Myriel sai kestää kaikkien tulokkaiden kohtalon pikkukaupungissa, missä löytyy paljon suita, jotka lörpöttelevät, ja varsin vähän päitä, jotka ajattelevat. Hän sai sen kestää, niin piispa kuin olikin ja ehkäpä juuri siksi, että oli piispa. Mutta lopultakin olivat ne jutut, joihin hänen nimensä sekotettiin, vain juttuja, huhuja, lauseparsia, sanoja, vähemmän kuin sanoja: *sanansaivarrusta*, niinkuin lausuu kansan ytimekäs kieli.

Olipa asian laita miten tahansa: kun hän oli ollut yhdeksän vuotta piispana Dignessä, olivat myös kaikki nämä juorut ja lörpöttelyt, jotka ensi hetkellä kiihottavat pikkukaupunkeja ja pikkuporvaristoa, vaipuneet syvään unohdukseen. Kukaan ei olisi uskaltanut niistä puhua, kukaan ei olisi uskaltanut niitä edes muistella.

Herra Myriel oli saapunut Digneen erään vanhan naisen, neiti Baptistinen seurassa; neiti oli hänen sisarensa ja kymmentä vuotta häntä nuorempi.

Palvelusväkenä oli heillä vain eräs neiti Baptistinen ikäinen palvelijatar, jonka nimi oli rouva Magloire ja joka nykyään, oltuaan ennen *herra kirkkoherran palvelijatar*, kantoi kaksinkertaista arvonimeä: neidin kamarirouvan ja hänen ylhäisyytensä emännöitsijän.

Neiti Baptistine oli pitkä, hinterä, kalpea, lempeäilmeinen nainen. Hänessä oli ruumillistuneena käsite, jota ilmaistaan sanalla "arvokas"; näyttää näet siltä, että naisen täytyy välttämättä olla äiti, jotta häntä voisi sanoa "kunnianarvoiseksi". Hän ei ollut koskaan ollut kaunis. Koko hänen elämänsä, joka oli ollut yhtämittäinen sarja pyhiä töitä, oli lopulta painanut häneen jonkunlaisen valkeuden ja kirkkauden leiman, ja vanhetessaan oli hän saanut olentoonsa jotakin, jota voisimme kutsua vaikka hyvyuden kauneudeksi. Mikä oli hänen nuoruudessaan ollut laihuutta, oli nyt kypsyneemmällä ijällä muuttunut läpikuultavaisuudeksi; ja tämä kuulakkuus muistutti enkeliä. Sielu, henki siinä tuli enemmän näkyviin kuin neitsyt. Hänen olemuksensa näytti varjomaiselta; ruumista oli tuskin tarpeeksi sukupuolen esiintymiseksi; vähän ainetta, joka sulki sisäänsä hohtavan valon; suuret, aina alas luodut silmät; vain veruke, joka esti kirkastuneen hengen liihottelemasta maan päältä.

Rouva Magloire oli pieni eukko, vaalea, pyylevä, paksu, hommaileva, aina hengästyksissään, ensimmältä toimeliaisuutensa, sitten hengenahdistuksensa tähden.

Heti kun herra Myriel oli saapunut kaupunkiin, sijoitettiin hänet piispanpalatsiinsa kaikilla niillä kunnianosotuksilla, mitkä keisarilliset asetukset määräisivät,

luokittaessaan piispan välittömästi sotamarsalkan jälkeen. Pormestari ja neuvoston puheenjohtaja kävivät häntä ensiksi tervehtimässä, ja hän taas puolestaan suoritti ensimmäisen vierailunsa kenraalin ja maaherran luona.

Kun kaikki muodollisuudet olivat ohi, odotti kaupunki piispansa ryhtymistä tositoimeen.

2.

Herra Myrielistä tulee hänen ylhäisyytensä Bienvenu.

Dignen piispanpalatsi oli aivan sairashuoneen vieressä.

Piispan palatsi oli avara ja kaunis talo, jonka oli viime vuosisadan alussa kivistä rakennuttanut hänen ylhäisyytensä Henri Puget, Pariisin jumaluusopillisen tiedekunnan tohtori, Simoren apotti, ollessaan Dignen piispana vuonna 1712. Tämä palatsi oli oikea valtaherran asunto. Kaikki oli ylhäistä ja komeaa, siinä piispan huoneet, vastaanottohuoneet, virkahuoneet, kaikki hyvin tilavia, siinä holvikaariset käytävät, vanhaan florensilaiseen malliin, siinä puutarhat uhkeine puineen. Suuressa, loistavassa ruokasalissa, joka oli alakerroksessa ja jonka akkunat avautuivat puutarhaan, oli hänen ylhäisyytensä Henri Puget 29 päivänä heinäkuuta 1714 antanut komeat juhlapäivälliset heidän ylhäisyyksilleen Charles Brulart de Genlisille, Embrunin arkkipiispa-ruhtinaalle, Antoine de Mesgrignylle, kapusinimunkille, Grassen piispalle, Philippe de Vendômelle, Ranskan suurpriorille, Saint-Honoré de Lérinsin apotille, François de Berton de Crillonille, Vencen piispalle ja vapaaherralle, César de Sabran de Forcalquierille, Glandèven piispalle ja herralle ja Jean Soanenille, rukousisäin munkkikunnan papille, kuninkaan vakinaiselle saarnaajalle, Senezin piispalle ja herralle. Näiden seitsemän kunnianarvoisan herran muotokuvat koristivat tätä salia, ja tämä muistettava päivämäärä, heinäkuun 29 vuonna 1714, oli kaiverrettu kultakirjaimin valkoiseen marmoritauluun.

Sairashuone oli ahdas ja matala talo, kaksikerroksinen, pihalla pieni puutarha.

Kolme päivää kaupunkiin saapumisensa jälkeen kävi piispa katsomassa sairashuonetta. Kun hän oli lopettanut tarkastuksensa, pyysi hän johtajaa hyväntahtoisesti saapumaan luokseen.

"Herra sairaalan johtaja", kysyi hän, "kuinka monta sairasta on nykyään Teidän hoidettavananne?"

"Kaksikymmentäkuusi, Teidän Ylhäisyytenne".

"Sen minäkin sain", sanoi piispa.

"Vuoteet ovat kovin ahdetut toinen toisensa viereen", puuttui puheeseen johtaja.

"Sen minäkin huomasin".

"Sairassalit ovat vain pienenpuoleisia huoneita, ja ilmanvaihto käy vaivaloisesti".

"Niin minustakin näyttää".

"Ja kun aurinko paistaa, on puutarha taas kovin pieni toipuvain oleskella siellä".

"Samaa ajattelin minäkin".

"Kun kulkutaudit raivoavat, kuten esimerkiksi tänä vuonna lavantauti ja ankara hikotauti toissa vuonna, on joskus satakin sairasta, ja silloin emme tiedä mitä tehdä".

"Samaa minäkin mietin".

"Ei auta, Teidän Ylhäisyytenne", sanoi johtaja, "täytyy tyytyä kohtaloonsa".

Tämä keskustelu tapahtui piispanpalatsin loistavassa ruokasalissa.

Piispa oli hetkisen vaiti, sitten käännähti hän äkkiä sairaalan johtajaan päin.

"Herraseni", sanoi hän, "kuinka monta vuotta luulisitte sopivan yksistään tähän saliin?"

"Teidän Ylhäisyytenne ruokasaliinko?" huudahti johtaja hämmästyneenä.

Piispa mitteli salia katseellaan ja näytti tekevän laskuja.

"Tähän sopisi ainakin kaksikymmentä vuotta!" virkkoi hän, ikäänkuin itsekseen puhellen, sitten jatkoi hän ääntänsä korottaen: "Katsokaahan, herra sairaalan johtaja, selitän Teille kohta asian. Tässä on ilmeisesti olemassa erehdys. Teitä on kaksikymmentäkuusi ihmistä viidessä tai kuudessa pienessä huoneessa. Meitä ei ole kuin kolme, ja meillä olisi tilaa kuudellekymmenelle. Siinä on erehdys olemassa, vakuutan Teille. Te saatte minun asuntoni ja minä Teidän. Antakaa minulle taloni. Tämä on Teidän kotinne".

Seuraavana aamuna sijoitettiin nuo kaksikymmentäkuusi sairasrakkua piispan palatsiin, ja piispa itse muutti sairaalaan.

Herra Myrielillä ei ollut omaisuutta, hänen perheensä kun oli vallankumouksen myrskyissä menettänyt kaikkensa. Hänen sisarensa nosti viidensadan frangin elinkautis-eläkkeen, joka tavallisissa oloissa riitti hänen omiin menoihinsa. Herra Myriel sai valtiolta piispanpalkkaa viisitoista tuhatta frangia. Samana päivänä, jolloin hän asettui asumaan sairaalaan, määräsi herra Myriel kerta kaikkiaan tämän summan

käyttämisen seuraavalla tavalla. Jäljennämme tähän hänen omakätisen muistiluettelonsa.

Muistiluettelo taloni kulunkien järjestämistä varten.

Seminaarille ... tuhannen viisisataa livreä.

Lähetysseuralle ... sata livreä.

Montdidierin lähetysseuralle ... sata livreä.

Ulkolähetys-seminaarille Pariisissa ... kaksisataa livreä.

Pyhän Hengen seuralle ... sataviisikymmentä livreä.

Pyhän Maan hengellisille laitoksille ... sata livreä.

Hyväntekeväisyysyhdistyksille ... kolmesataa livreä.

Arlesin hyväntekeväisyysyhdistykselle erittäin ... viisikymmentä livreä.

Vankilain parantamista varten ... neljäsataa livreä.

Vankien vapauttamista ja heidän olotilansa huojentamista varten ... viisisataa livreä.

Veloista vangittujen perheenisien vapauttamista varten ... tuhannen livreä.

Avustusta hiippakunnan köyhien koulunopettajien hoitamiseksi ... kaksituhatta livreä.

Ylä-Alppien yleiselle viljamakasiinille ... sata livreä.

Dignen, Manosquen ja Sisteronin naisyhdistyksille varattomain tyttöjen maksutonta opetusta varten ... tuhannen viisisataa livreä.

Köyhille ... kuusituhatta livreä.

Omiin menoihini ... tuhannen livreä.

Yhteensä ... viisitoistatuhatta livreä.

Koko sinä aikana, jolloin herra Myriel oli Dignen piispana, ei hän muuttanut rahtuakaan tässä jaossa. Hän nimitti sitä, kuten näemme, *talonsa kulunkien järjestämiseksi*.

Tämän järjestelyn hyväksyi neiti Baptistine ehdottomalla alistuvaisuudella. Tämän pyhän neitsyen mielestä oli herra Myriel samalla kertaa sekä hänen veljensä että hänen piispansa, hänen ystävänsä luonnon mukaan ja hänen esimiehensä kirkon järjestyksen mukaan. Hän rakasti ja kunnioitti häntä sydämen yksinkertaisuudessa. Kun veli puhui, kumarsi hän myöntymykseksi; kun veli toimi, oli hänkin aina yksistä puolin. Vain rouva Magloire murisi hiukan. Kuten olemme nähneet, oli piispa varannut itselleen vain tuhannen livreä, mikä yhdessä neiti Baptistinen eläkkeen kanssa teki

tuhannen viisisataa frangia vuotta kohti. Näillä tuhannella viidelläsadalla frangilla elivät nyt nämä kaksi iäkästä naista ja tämä vanhus.

Ja kun joku maalaiskirkkoherra tuli Digneen, kykeni herra piispa rouva Magloiren ankaran säästeliäisyyden ja neiti Baptistinen nerokkaan johdon avulla häntä vielä kestitsemäänkin.

Kun he olivat olleet Dignessä jo noin kolme kuukautta, sanoi piispa eräänä päivänä:

"Eipä tämä kaikki tahdo oikein riittää!"

"Sen uskon hyvin!" huudahti rouva Magloire, "eihän Teidän Ylhäisyytenne ole edes vaatinut maksettavaksi summaa, joka lääninhallituksen tulee suorittaa Teille vaunujen hankkimiseksi ja tarkastusmatkojen tekemiseksi hiippakunnassa. Entis-ajan piispat saivat niistä korvauksen".

"Sepä se!" sanoi piispa, "olette oikeassa, rouva Magloire".

Hän esitti korvausvaatimuksensa.

Vähän aikaa jälkeenpäin määräsi läänin neuvosto, otettuaan anomuksen tarkastettavakseen, hänelle kolmen tuhannen livren suuruisen, vuotuisen summan; päätöksen päällekirjotus kuului näin: *Määräraha hänen ylhäisyydelleen piispalle vaunuja, postia ja tarkastusmatkoja varten.*

Tämän johdosta piti paikkakunnan porvaristo paha ääntä, ja eräs keisarikunnan senaattori, entinen viidensadan neuvoston jäsen, joka oli mielihyvällä nähnyt summuun [1] kahdeksannentoista päivän tapahtumat ja joka nyt omisti Dignen kaupungin lähellä komean senaattoritalan, kirjotti kirkollisasiain ministerille, herra Biget de Préameneulle, kiukustuneen, tutunomaisen kirjeen; sen sisällöstä otamme tähän seuraavat alkuperäiset rivit:

"— Vaunu-kulunkeja? Mihin niitä tarvitaan kaupungissa, jossa ei ole neljää tuhatta asukasta? Tarkastusmatka-kulunkeja? Mitä hyötyä luulette näistä tarkastusmatkoista olevan? Ja millä tavalla kuljetetaan sitten postia näissä vuorimaissa? Teitä ei ole. Matkustetaan vain rattain. Durancen siltakin kestää tuskin härkävaunujen kulkea. Kaikki papit ovat samanlaisia: ahneita ja saitoja. Tämäkin näytteli pyhää apostolia tullessaan. Nyt tekee hän niinkuin toisetkin. Hänelle pitää vaunut ja postikärryt. Hänellä pitää oleman komeutta kuin entis-ajan piispoilla. Ah! noita mustatakkeja! Herra kreivi, asiat eivät ole oikealla tolallaan, ennenkuin keisari vapauttaa meidät näistä patalakkierroista. Alas paavi! (välit Rooman kanssa kiristyivät). Mitä minuun tulee, olen ja pysyn yksin Cesarille uskollisena", j.n.e., j.n.e.

Seikka ilahutti sitävastoin kovasti rouva Magloirea.

"Hyvä", sanoi hän neiti Baptistinelle, "hänen ylhäisyytensä alotti pitämällä huolta muista, täytyipä hänen toki lopulta huolehtia itsestäänkin. Hän on järjestänyt kaiken hyväntekeväisyystyönsä. Vihdoin saimme kolmetuhatta livreä itsellemmekin!"

Samana iltana kirjotti piispa seuraavan muistiluettelon ja antoi sen sisarelleen:

Rahamääräys vaunuja ja tarkastusmatkoja varten:

Lihalientä sairaalan potilaille ... tuhatviisisataa livreä.

Aixin hyväntekeväisyysyhdistykselle ... kaksisataa viisikymmentä livreä.

Draguignanin hyväntekeväisyysyhdistykselle ... kaksisataa viisikymmentä livreä.

Löytölapsille ... viisisataa livreä.

Orpokodille ... viisisataa livreä.

Yhteensä ... kolmetuhatta livreä.

Sellainen oli herra Myrielin meno-arvio.

Mitä tulee piispan sivutuloihin, kuulutusmaksuihin, korvauksiin eri-vapautuksista, hätäkasteista, saarnaamisista, kirkkojen tai kappeliin siunaamisista, vihkimisistä j.m.s., kanto piispa ne rikkailta sitäkin suuremmalla tarkkuudella, kun hän antoi kaiken jälleen köyhille.

Vähän ajan kuluttua alkoi rahalahjoja tulla tulvimalla. Ne, joilla jotakin oli, ja ne, joilta kaikki puuttui, kolkuttivat herra Myrielin ovelle, toiset anoakseen almua, jonka toiset juuri olivat piispan haltuun uskoneet. Piispasta tuli vähemmässä kuin vuoden ajassa kaiken hyväntekeväisyyden varainhoitaja ja kaikkinaisen hädän lievittäjä. Suuria summia kulki hänen käsiensä kautta; mutta mikään ei saanut häntä muuttamaan elämäntapojansa tai lisäämään pienintäkään ylimääräistä ropoa välttämättömiin menoihinsa.

Kaukana siitä. Kun löytyy aina enemmän kurjuutta alahalla kuin hyväsydämyyttä ylhäällä, oli jo kaikki niin sanoaksemme annettu pois ennenkuin se oli saatukaan, aivan kuin vesi kuivalla maalla; hän otti kyllä vastaan paljon rahaa, mutta koskaan ei sitä hänellä ollut. Silloin riisti hän itsensä puille paljaille.

Koska on tapana että piispat panevat ristimänimensä julistustensa ja paimenkirjeittensä alkuun, olivat seudun köyhät jonkunlaisen hellän vaiston johtamina valinneet piispan ristimä-nimistä sen, jossa heistä tuntui olevan aivan erikoinen mieli, ja niin kutsuivat he häntä yksinomaan hänen ylhäisyydekseen

Bienvenuksi.[2] Me menettelemme heidän laillaan ja nimitämme häntä tästälähin myös sillä nimellä. Tämä nimi miellytti muuten häntä kovasti. — "Pidän tästä nimestä", tapasi hän sanoa. "Bienvenu lieventää 'hänen ylhäisyyttään'".

Emme väitä, että tässä piirtämämme muotokuva on todennäköinen; me tyydymme sanomaan, että se on näköinen.

3.

Hyvällä piispalla hankala hiippakunta.

Vaikka olikin muuttanut vaununsa almuiksi, teki herra piispa siitä huolimatta tarkastusmatkansa. Dignen hiippakunta on vaivaloinen hiippakunta. Siinä on sangen vähän tasankomaata ja paljon vuoria, tuskin ainuttakaan kunnollista tietä, senhän saimme kuulla aivan äskettäin. Kolmekymmentäkaksi kirkkoherrakuntaa, neljäkymmentäyksi apulaispappikuntaa ja kaksisataa kahdeksankymmentäviisi kappelia. Olipa aika työ käydä niitä kaikkia tarkastamassa. Herra piispa suoritti sen kuin suorittikin. Jalan kulki hän lähiseudulle, rattailla tasangolle, muulin seljässä vuoristoon. Molemmat vanhat naiset olivat mukana. Kun matka oli liian vaivaloinen heidän suorittaa, meni hän yksin.

Eräänä päivänä saapui hän aasin selässä Seneziin, vanhaan piispankaupunkiin. Hänen kukkaronsa, joka oli tällä hetkellä varsin surkeassa tilassa, ei sallinut hänen kustantaa muunlaisia kulkuneuvoja. Kaupungin pormestari tuli häntä vastaanottamaan piispantalon portille ja katseli loukatun näköisenä hänen laskeutumistaan aasinsa selästä. Jokunen porvari nauraa virnisteli hänen takanaan.

"Herra pormestari", sanoi piispa, "ja herrat porvarit, minä huomaan kyllä, mikä teitä loukkaa; teidän mielestänne osottaa tällainen pappipahainen aivan liian suurta ylpeyttä, ratsastaessaan samalla ratsulla, jolla Herramme Jesus Kristuskin ratsasti. Minä tein sen välttämättömyyden pakosta, vakuutan teille, enkä mistään turhamielisyydestä".

Näillä kiertomatkoillaan esiintyi hän suvaitsevaisesti ja lempeästi, eikä saarnannut niin paljon kuin puheli. Hän ei milloinkaan kaukaa etsinyt järkisyitään tai esikuviaan. Tämän seudun asukkaille suositteli hän tuon naapuriseudun esimerkkiä noudatettavaksi. Seurakunnissa, missä oltiin tylyjä puutteenalaisia kohtaan, sanoi hän: "Katsokaa Briançonin kansaa. He ovat antaneet köyhille, leskille ja orvoille oikeuden niitättää niittynsä kolmea päivää kaikkia muita aikaisemmin. He rakentavat maksutta heidän talonsa, kun ne ovat hajonneet. Niinpä seuraakin sitä seutua Jumalan siunaus. Kahdensadan vuoden kuluessa ei siellä ole ollut ainuttakaan murhamiestä".

Kylissä, joissa voittoa ja täysinäisiä elolatoja ahnehdittiin, jutteli hän:

"Katsokaa Embrunin asukkaita. Jos jonkun perheenisän pojat ovat elonkorjuun aikana sotapalveluksessa ja tyttäret kaupungissa ansiotöillä, tai jos hän on sairas ja kykenemätön, puhuu kirkkoherra saarnatuolista hänen puolestaan. Ja sunnuntaina messun jälkeen menee koko kylän väki, miehet, naiset, lapset, tuon miesparan pelloille, korjaa hänen elonsa ja tuo oljet ja jyvät hänen taloonsa".

Perheissä, joissa epäsopu vallitsi rahan tai perinnön tähden, haasteli hän näin:

"Katsokaahan Devolnyn vuoristolaisia, Devolnyn, joka on niin karu seutu, ett'ei siellä kuulla satakieltä kertaakaan viidessäkymmenessä vuodessa. No, kun nyt isä kuolee jossakin perheessä, lähtevät pojat maailmalle onneaan etsimään ja jättävät maatilat tyttärille, jotta nämä helpommin pääsisivät naimisiin".

Piirikunnissa, missä halusta käydään käräjiä ja missä talonpojat joutuvat köyhyyteen karttapaperin takia puhui hän:

"Katsokaa noita Gueyrasin laakson hyviä ihmisiä. Heitä on kolmetuhatta henkeä. Jumalani! se on kuin pieni tasavalta. Ei siellä tarvita tuomareita eikä oikeudenpalvelijoita. Kunnanvanhin tekee kaiken. Hän jakaa verot, arvioi kunkin maksuerän omantunnon mukaan, ratkaisee riitajutut maksutta, jakaa perinnöt ilman korvausta, antaa lausuntoja ilmaiseksi. Ja häntä totellaan, koska hän on oikeamielinen mies rehellisten miesten joukossa".

Kylissä, missä hän ei nähnyt koulunopettajaa, otti hän jälleen Gueyrasin asukkaat esimerkiksi.

"Tiedättekö, miten he menettelevät?" sanoi hän. "Kun pieni kahdentoista tai viidentoista savun kulmakunta ei voi aina kustantaa koulumestaria, on heillä koko laakson yhteisesti palkkaamia opettajia, jotka kulkevat kylästä kylään, viipyvät yhdessä viikon verran, toisessa kymmenisen päivää ja jakavat opetusta. Nämä koulumestarit käyvät markkinoillakin ja siellä minäkin olen heitä nähnyt. Heidät tuntee helposti kirjorassulista, joita he pitävät hattunsa nauhassa. Niillä, jotka opettavat ainoastaan sisälukua, on yksi sulka, niillä, jotka opettavat lukua ja laskentoa, on kaksi sulkaa; niillä, jotka opettavat sisälukua, laskentoa ja latinaa, on kolme sulkaa. Nämä ovat oppineita miehiä. Mutta mikä häpeä olla oppimaton! Tehkää niinkuin Gueyrasin asukkaat".

Näin haasteli hän vakavasti, isällisesti. Milloin ei suoranaisia esimerkkejä löytänyt, keksi hän vertauksia, pyrkien lyhyesti ja selvästi tekemään ajatuksensa ymmärrettäviksi, harvoin sanoin ja lukuisin kuvin, aivan niinkuin menetteli Kristus varmassa ja vakuuttavassa kaunopuheliaisuudessaan.

4.

Teot ja sanat sopusoinnussa keskenään.

Hänen haastelunsa oli ystävällistä ja iloista. Hän koki aina asettautua niiden kahden vanhan naisen kannalle, jotka viettivät elämänsä hänen vierellään; kun hän nauroi, helisi hänen naurunsa kuin koulupojan.

Rouva Magloire kutsui häntä mielellään *Hänen suuruudekseen*. Eräänä päivänä nousi hän nojatuolistaan ja ryhtyi etsimään muuatta kirjaa kirjakaapistaan. Kirja oli aivan ylihyllyllä. Piispa kun oli varttansa lyhyenlainen, ei hän ulettunut sitä ottamaan. — "*Rouva Magloire*", sanoi hän, "*tuokaapas minulle tuoli. Minun Suuruuteni ei uletu tuonne hyllylle*".

Muuan hänen etäisiä naissukulaisiaan, kreivitär de Lô, ei jättänyt ainuttakaan tilaisuutta käyttämättä hänen läsnäollessaan luetellakseen kaikkea, mitä hän nimitti kolmen poikansa "toiveiksi". Hänellä oli useampiakin hyvin vanhoja, haudan partaalla hoippuvia heimolaisia, joiden perillisiksi hänen poikansa luonnollisesti joutuisivat. Nuorimmalla noista kolmesta oli odotettavissa erään tädin peruina sata tuhatta livreä korkoja; toinen saisi periä enonsa herttuan nimen; vanhimman piti seurata isoisäänsä päärin arvossa. Piispa kuunteli tavallisesti vaieten näitä äidin viattomia ja luvallisia kehuskeluja. Kerran näytti hän kuitenkin tavallista hajamielisemmältä, rouva de Lôn esitellessä yksityiskohtia myöten kaikki perintönsä ja kaikki "toiveensa". Hän keskeytti sanatulvansa hiukan kärsimättömästi: "Taivaan vallat, serkkuseni! mutta mitä Te oikeastaan mietitte?" — "Minä mietin", sanoi piispa, "eräitä sangen ihmeellisiä sanoja, jotka muistaakseni löytyvät Pyhässä Augustinossa: 'Pankaat toivonne sellaiseen, jota ei peritä'".

Toisen kerran huudahti hän, saadessaan erään paikkakunnan aatelismiehen kuolin-ilmotuksen, missä sangen laajasti lueteltiin, paitsi vainajan arvonimityksiä, myös kaikkien hänen sukulaistensa pienimmätkin läänitys- ja aatelis-arvot: "Onpa sillä miehellä selkää kuoltuaankin! Annas nyt ilomielin kantaa tuollaista arvonimi-taakkaa! Mitenkä on voinut ihmisten päähänsä pälkähtää näin käyttää kuolemaakin turhamielisen ylpeytensä toittotajana!"

Tilaisuuden sattuen lausui hän jonkun lempeän ivasanankin, mutta melkein aina niin, että se kätki vakavan ajatuksen. Paaston aikana kerran tuli muuan nuori apulaispappi Digneen saarnaamaan tuomiokirkossa. Hän puhui erinomaisen kauniisti. Hänen saarnansa aiheena oli hyväntekeväisyys. Hän manasi rikkaita antamaan yltäkylläisyydestään puutteenalaisille, jotta voisivat välttää helvetin tuskia, jotka hän kuvasi niin hirveiksi kuin suinkin vain osasi, ja jotta saisivat periä paratiisin riemut,

jotka hän esitti mahdollisimman houkutteleviksi. Kuulijain joukossa oli myös eräs liike-elämästä väistynyt rikas kauppias, Géborand nimeltä, jossa oli hiukan koronkiskurin vikaa ja joka oli ansainnut kaksi miljoonaa veran, sarsi-, villa- ja harsokankaiden valmistamisella. Herra Géborand ei ollut eläissään antanut almua onnettomuuteen joutuneelle. Tästä päivästä lähtien huomattiin hänen antavan joka sunnuntai viisi penniä vanhoille kerjäläis-akoille tuomiokirkon porraskäytävässä. Heitä oli kuusi jakamassa saalista. Eräänä päivänä näki piispakin hänet laupeudentyötään harjottamassa ja sanoi silloin hymysuin sisarelleen: "Tuolla herra Géborand ostelee viisillä penneillä paratiisia".

Kun olivat kysymyksessä armeliaisuustyöt, ei hän säikähtänyt jyrkkää kieltoakaan, vaan tapasi silloin sanoja, jotka panivat miettimään. Kerrankin kokosi hän almuja köyhille eräissä iltakutsuissa. Olipa siellä vanha, rikas, saita markisi Champtercierkin, joka osasi yht'aikaa olla sekä äärimäinen kuningasmielinen että kiihkovoltairalainen, mikä ei nykyäänkään ole kovin harvinaista. Piispa meni hänen luokseen ja kosketti häntä käsivarteen: "*Herra markisi, Teidänkin pitää antaa minulle jotain*". Markisi käännähti ja vastasi kuivasti: "*Teidän Ylhäisyytenne, minulla on köyhäni*". — "*Antakaa ne minulle*", iski piispa.

Erään kerran saarnasi hän tuomiokirkossa näin:

"Rakkaat veljeni, hyvät ystävät! Ranskassa on miljoona kolmesataa kaksikymmentä tuhatta talonpoikaistaloa, joissa ei ole kuin kolme aukkoa, miljoona kahdeksansataa seitsemäntoista tuhatta taloa, joissa on kaksi aukkoa: ovi ja akkuna, ja vihdoin kolmesataa neljäkymmentäkuusi tuhatta mökkiä, joissa on vain yksi aukko: ovi. Ja tämä niinkutsutun ovi- ja ikkunaveron takia! Kuvitelkaapa köyhien perheiden, vanhojen vaimoraukkojen, pikku-lasten elämää tällaisissa asunnoissa, ja ajatelkaa niitä tauteja ja sitä kurjuutta, mikä siitä on seurauksena! Mikä surkeus! Jumala antaa ihmisille vapaasti raitista ilmaa, laki myy sitä heille. En syytä lakia, mutta minä siunaan Jumalaa. Iseressä, Varin piirikunnassa, sekä ylä- että ala-Alpeilla ei talonpojalla ole edes käsikärriä, miesten täytyy kantaa lantakin pellolle seljässään; heillä ei ole talikynttilöitä, he polttavat pihkapuikkoja tai piettyjä nuoran päitä. Niin on laita koko ylä-Dauphinen maakunnassa. He leipovat leipänsä kuudeksi kuukaudeksi, he paistavat sen kuivatulla lehmänlannalla. Talvella täytyy heidän palotella tätä leipää kirveellä ja liottaa sitä vedessä vuorokauden, saadakseen siitä elää. — Veljeni, olkaa armeliaita! Kuulettehan miten kärsimys huokaa ympärillänne".

Syntyperältään provencelaisena, oli hän helposti perehtynyt kaikkiin etelän murteisiin. Hän sanoi: "*En bé! moussu, ses sage?*" kuten ala-Languedocissa. "*Onté anaras passa?*" kuten alisilla Alpeilla. "*Puerte un bouen moutou embe un bouen*

froumage grase", kuten ylä-Dauphinéssa. Tämä miellytti kovasti kansaa ja oli kai osaltaan suurena syynä siihen, että hän niin helposti pääsi kaikkia sydämiä lähelle. Olkikattomajassa ja vuoristohökelissä oli hän kuin kotonaan. Hän osasi puhua ylevimmistäkin asioista kurjimmallakin murteella. Taitaessaan kaikkia kieliä, avasi hän myös kaikki sydämet.

Muuten oli hän samanlainen sekä ylhäisiä että alhaisia kohtaan.

Hän ei tuominnut ketään umpimähkään eikä ottamatta kaikkia asianhaaroja huomionsa. Hän tapasi sanoa: "Tarkastakaamme mitä tietä paha on kulkenut".

Koska hän oli itsekkin, kuten hänen oli tapanaan hymyillen lausua, *entinen syntisäkki*, ei hänessä löytynyt jälkeäkään suvaitsemattoman kiivastelun itsehyväisyydestä, ja hän tunnusti julkisesti ja ankarain hurskastelijain uskaltamatta rypistää kulmakarvojaan, oppia, jonka saattaisimme lyhyesti esittää seuraavanlaisesti:

"Ihmistä vallitsee hänen lihansa, joka on samalla kertaa sekä hänen taakkansa että hänen koettelemuksensa. Hän vie sen mukanaan, minne meneekin, ja myöntyy usein sen tahtoon".

"Hänen tulee sitä vartioida, hillitä ja masentaa, eikä totella sitä ennenkuin äärimäisessä tapauksessa. Tässä tottelemuksessakin voi tosin vielä hairahdusta löytyä; mutta tällainen hairaus on heikkouden hairausta. Se on lankeemus, mutta lankeemus polvilleen, ja siitä voi kehittyä rukous".

"Pyhimykset ovat poikkeustapauksia; sääntönä on olla vilpittömät. Hairahdus, langetkaa, tehkää syntiä; mutta olkaa vilpittömiä".

"Mahdollisimman vähän syntiä, siinä ihmisen pyrkimys. Ei yhtään syntiä, se on enkelin haave. Kaikki mikä on maallista, on synnin ala annettu. Synnillä on ainainen vetovoimansa".

Nähdessään ihmisten pitävän suurta suuta ja närkästyvän hyvin vähästä, sanoi hän hymyillen: "Oh! oh! näyttääpä tässä olevankin kyseessä suuri rikos, johonka kaikki nuo ihmiset ovat vikapäät. Katsokaahan vaan noita säikähtyneitä tekopyhiä, miten he rientävät pitämään melua, päästäkseen itse piiloon".

Hän oli suvaitsevainen naisia ja köyhää kansaa kohtaan, joiden harteita painaa inhimillisen yhteiskunnan kirous. Hän sanoi: "Naisten, lasten, palvelijain, heikkojen, vaivaisten ja tietämättömäin synnit ovat miesten, isien, isäntien, voimakkaiden, rikkaiden ja oppineiden syntejä".

Hän puheli näinkin: "Opettakaa tietämättömiä, niin paljon kuin suinkin voitte; yhteiskunta tekee rikoksen siinä, että se ei anna oppia ilmaiseksi; sen on vastattava siitä pimeydestä, minkä se siten saa aikaan. Tuossa on sydän, se on täynnä pimeyttä, synty itää siellä helposti. Syyllinen ei ole se, joka synnin tekee, vaan se, joka tekee pimeyden".

Kuten huomaamme, oli hänellä kummallinen ja erikoinen tapansa katsella asioita. Epäilenpä pahoin hänen saaneen oppinsa evankelioista.

Hän kuuli kerran muutamassa seurassa keskusteltavan eräästä rikosjutusta, jota parhaillaan tutkittiin ja josta piakkoin piti annettaman tuomio. Eräs mies-kurja oli rakkaudessaan erääseen naiseen ja heidän molempain lapseen tehnyt väärää rahaa, kun ei köyhyydessään enään mitään muuta voinut. Väärän rahan tekijöitä rangaistiin vielä siihen aikaan kuolemalla. Nainen oli vangittu, kun hän oli juuri kauppaamassa ensimmäistä miehen tekemää väärän rahan kappaletta. Asia oli hänen suhteensa selvä, mutta todisteita ei ollut muita kuin häntä vastaan. Hän yksin voi syyttää rakastajaansa ja syöstä hänet perikatoon tunnustuksillaan. Hän kieltäytyi sitä tekemästä. Hänet pantiin ahtaalle. Hän pysyi itsepintaisesti vaiti. Silloin keksi yleinen syyttäjä osavan keinon. Hän väitti rakastajan olevan uskottoman ja saikin tuon onnettoman taitavasti laadituilla kirjeenkatkelmilla vakuutetuksi siitä, että hänellä oli kilpailijatar ja että mies petti häntä. Mustasukkaisuuden raatelemana antoi hän nyt rakastajansa ilmi, tunnusti kaikki, todisti kaikki. Mies oli mennyt. Piakkoin oli hän saava tuomionsa Aixissa, yhdessä rikostoveriensä kanssa. Tapauksesta juteltiin, ja kaikki ylistelivät lakimiehen taitavuutta. Ottamalla mustasukkaisuuden avukseen, oli hän pusertanut totuuden ilmi raivoisan vihan voimalla, hän oli saanut kostonhimon avulla oikeuden pääsemään valtaansa. Piispa kuunteli vaieten. Kun hän vihdoin sai sananvuoroa, kysyi hän:

"Missä tuomitaan tämä mies ja tämä nainen?"

"Rikos-asiain oikeustossa".

Hän lisäsi: "Ja missä tuomitaan herra yleinen syyttäjä?"

Sattuipa Dignessä surullinen tapaus. Muuan mies oli tuomittu murhasta kuolemaan. Miesparka ei ollut kovin oppinut, mutta ei aivan sivistymätönkään: hän oli ollut markkina-ilveilijänä ja yleisenä kirjuriina. Juttu herätti kaupungissa suurta huomiota. Mestauspäivän aattona sairastui vankilan saarnaaja äkkiä. Pappia tarvittiin välttämättömästi valmistamaan kuolemaan tuomittua hänen viimeiselle matkalleen. Kysyttiin kirkkoherraa. Hän kuului kieltäytyneen, sanoen: "Asia ei kuulu minuun. Minulla ei ole mitään tekemistä tämän silmäkääntäjän kanssa; minäkin olen sairas; ja muutenkaan ei minun paikkani ole siellä". Kun tämä vastaus ilmoitettiin piispalle,

sanoi hän: "*Kirkkoherra on oikeassa. Se ei todellakaan ole hänen paikkansa, vaan minun*".

Hän lähti heti paikalla vankilaan, hän meni "silmänkääntäjän" koppiin; hän kutsui häntä nimeltä, tarttui hänen käteensä ja puhui hänelle. Hän vietti koko päivän hänen luonaan, unohtaen ruuan ja levon, rukoillen Jumalaa kuolemaantuomitun miehen sielun puolesta ja kehottaen vankia muistamaan sielunsa tilaa. Hän julisti hänelle yksinkertaisia iki-totuuksia. Hän oli tuolle onnettomalle isä, veli, ystävä; piispa vain häntä siunatakseen. Hän puheli miehelle kaikista asioista, rohkaisten ja lohduttaen. Tämä mies oli astumaisillaan kuolemaan epätoivon vallassa. Kuolema näytti hänestä hirvittävältä kuilulta. Seisoessa vavisten kuoleman kynnyksellä, valtasi kauhistus hänet. Hän ei ollut niin tietämätön, että olisi voinut pysyä täysin välinpitämättömänä. Hänen tuomionsa oli valtavan sysäyksen lailla rikkonut siellä ja täällä hänen ympäriltään väliseinää, joka erottaa meidät kaiken olevaisen perussalaisuuksista ja jota me kutsumme elämäksi. Hän katseli herkeämättä näiden kauhistuttavien aukkojen kautta tämän ilmiömaailman ulkopuolelle, mutta näki vain varjoja ja pimeyttä. Piispa sai hänet näkemään valoakin.

Kun seuraavana päivänä tultiin hakemaan onnetonta, oli piispa vielä siellä. Hän seurasi tuomittua ja näyttäytyi kansanjoukolle sinipunervassa viitassaan ja piispanristi kaulassaan, tämän köysillä sidotun raukan vieressä.

Hän nousi miehen kanssa vaunuihin, hän nousi hänen kanssaan mestauslavallekin. Kuolemaan tuomittu, joka eilen illalla oli ollut niin synkkä ja murtunut, säteili nyt varmuutta. Hän tunsu sielunsa sovitetuksi ja hän toivoi Jumalaan. Piispa syleili häntä ja sanoi hänelle vähää ennen mestauskirveen surman-iskua: "Kenen ihminen tappaa, hänet herättää Jumala uuteen eloon; hänet, jonka veljet työntävät luotaan, ottaa isä hoivaansa. Rukoilkaa, uskokaa, astukaa sisään elämään! Isä odottaa teitä". Kun hän laskeutui alas mestauslavalta, oli hänen katseessaan loiste, joka sai ihmiset väistymään. Ei tiedetty, mitä enemmän ihmetellä: hänen kalpeuttaan vaiko hänen tyyntä juhlallisuuttaan. Palatessaan yksinkertaiseen asuntoonsa, jota hän hymyillen kutsui *palatsikseen*, sanoi hän sisarelleen: *Olen toimittanut jumalanpalveluksen piispana ja ylimäisenä pappina*.

Koska ylevimpiä asioita usein kaikkein vähimmin käsitetään, löytyi kaupungissakin ihmisiä, jotka piispan käytöstä selvitellessään sanoivat: *Se on teeskenneltyä huomion hakua*. Näin arveltiin sentään vain hienoston piireissä. Rahvas, joka ei ilku hyvälle tölle, tuli liikutetuksi ja sen ihailu piispaa kohtaan kasvoi kasvamistaan.

Mitä piispaan itseensä tulee, oli mestauskoneen näkeminen siinä määrin täriseyttänyt hänen mieltään, että hän toipui siitä vasta pitkän ajan kuluttua.

Synkkänä kohoava, korkea mestauslava on tosiaankin järisyttävä näky. Tavallisesti ollaan jokseenkin välinpitämättömiä kuolemanrangaistuksen suhteen, ei lausuta varmaa mielipidettä sen poistamisesta tai säilyttämisestä, niinkauvan kun ei olla omin silmin nähty mestauskonetta, guillotinia. Mutta joka kerran sellaisen näkee, saa niin voimakkaan täräyksen, että hänen täytyy ottaa ratkaiseva askel ja olla myötä tai vastaan. Toiset sitä ihailevat, kuten de Maistre; toiset sitä inhoavat, kuten Beccaria. Mestauskone on lain sovellutuksen huippukohta; se kutsuu itseään *kostajaksi*; se ei ole puolueeton, eikä se salli meidänkään pysyä puolueettomina. Ken sen näkee, häntä väräyttää kaikkein salaperäisin väristys. Kaikki yhteiskunnalliset kysymykset panevat kysymysmerkkinsä tämän surmanterän ympärille. Mestauslava on ilmestys. Mestauslava ei ole pelkkä hirsilaitos, mestauslava ei ole kone, mestauslava ei ole mikään puusta, raudasta ja köysistä kyhätty tahdoton kone. Se näyttää olevan jonkunlainen olento, jolla on ties mikä kamala voima; tuo hirsijalusta tuntuu näkevän, tuo kone kuulevan, nuo liikkuvat osat ymmärtävän, tuo puu, tuo rauta ja nuo köydet tahtovan. Siinä hirvittävässä hourailussa, johon sen näkeminen syöksee ihmissielun, astuu mestauslava esiin kauhistuttavana, tekojensa tietoisena täyttäjänä. Mestauslava on pyövelin rikostoveri; se raatelee; se syö lihaa, se juo verta. Mestauslava on jonkunlainen tuomarin ja kirvesmiehen yhteisesti ihmisten ilmoille loihtima kummitus, hirviö, joka näyttää elävän inhottavaa elämäänsä kaiken sen kuoleman avulla, jota se on ympärilleen levittänyt.

Niinpä olikin tapauksen vaikutus hirvittävän syvä; seuraavana päivänä ja pitkät ajat vielä jälkeenkinpäin näytti piispa ylen alakuloiselta. Kauhunhetkien milt'ei väkivaltainen tyyneys oli kadonnut; yhteiskunnallisen oikeuden aave vaivasi häntä. Hän, joka tavallisesti palasi kaikilta toimiltaan niin säteilevän tyytyväisenä, näytti nyt soimaavan itseään jostakin. Joskus puheli hän itsekseen ja hymisi puoli-ääneen synkkiä lauseita. Hänen sisarensa muisti hänen eräänäkin iltana puhelleen itsekseen seuraavaan tapaan:

"En uskonut sen olevan niin hirvittävää. On väärin siinä määrässä syventyä jumalallisen lain salaisuuksiin, ett'ei enää huomaakaan inhimillistä lakia. Kuolema kuuluu yksin Jumalalle. Millä oikeudella uskaltavat ihmiset koskea tähän salaisuuteen?"

Vähitellen vaimenivat nämä vaikutelmat, ehkäpä häipyivät jäljettömiinkin. Piispan huomattiin kuitenkin jälkeenpäin aina välttävän mestauspaikkaa, jott'ei tarvitsisi kulkea sen poikki.

Herra Myrieliä voitiin kutsua milloin tahansa sairaiden ja kuolevain vuoteen ääreen. Hän tiesi sen olevan tärkeimmän velvollisuutensa ja tärkeimmän työnsä. Perheiden,

joissa oli leskiä tai orpoja, ei tarvinnut edes häntä kutsua: hän tuli itse. Hän osasi istua vaieten monet pitkät tunnit miehen luona, joka oli kadottanut rakkaan vaimonsa, tai äidin luona, joka oli lapsensa menettänyt. Niinkuin hän tapasi oikean hetken vaietakseen, niin tapasi hän myös oikean hetken puhuakseen. Oi ihmeellistä lohduttajaa! ei hän yrittänyt haihduttaa surua unohduksen avulla, mutta hän koki kohottaa ja jalostaa sitä toivon voimalla. Hän sanoi: "Huolehtikaa tarkoin tavasta, millä ajattelette kuolleita. Älkää pysähtykö siihen, minkä on määrä mädätä. Katsokaa tarkkaan, ja te olette näkevä rakkaan vainajanne kirkkaana loistavan taivaan ihanuudessa". Hän tiesi, että usko tekee hyvää murheissa. Hän pyrki neuvomaan ja tyynnyttämään epätoivoista ihmistä, osottamalla hänelle osaansa tyytyväistä ihmistä, hän pyrki jalostamaan hänen hautaan tuijottavaa suruansa, osottamalla hänelle surun, joka kohottaa katseensa taivaan tähtiin.

5.

Miten hänen ylhäisyytensä Bienvenu sai pukunsa kestämään kauvan.

Herra Myrielin yksityiselämää ohjasivat samat periaatteet kuin hänen julkistakin toimintaansa. Joka olisi nähnyt hänet lähempää, olisi varmaankin sekä hämmästynyt että ihmetellyt sitä vapaaehtoista köyhyyttä, jossa Dignen piispa eli.

Kuten kaikki vanhat ihmiset ja enimmäkseen ajattelijat nukkui hän vähän. Hänen lyhyt unensa oli syvä. Aamuisin viihdytti hän mielensä hartauteen hetkiseksi tai pariiksi ja luki sitten messunsa joko tuomiokirkossa tai kotonaan. Messunsa luettuaan söi hän aamiaiseksi palan ruisleipää omien lehmänsä lypsämän maidon keralla. Sitten ryhtyi hän hommiinsa.

Piispalla on paljon tehtävää; hänen täytyy joka päivä ottaa vastaan sihteerinsä, jona on tavallisesti joku tuomiokapitulin jäsen, ja melkein joka päivä etevimmät apulaisensa. Hänellä on seurojen ja yhdistysten toiminta tarkastettavanaan, etuoikeuksien jakaminen huolenaan, kokonainen hengellinen kirjakauppa valvottavanaan, virsikirjat, katekismot, rukouskirjat y.m. hyväksyttävinaan, julistukset kirjoitettavanaan, saarnat määrättävinaan, kirkkoherrat ja kunnanvanhimmat sovitettavanaan, hengellinen kirjevaihto, hallinnollinen kirjevaihto, yhtäältä valtion, toisaalta paavin istuimen kanssa, ja tuhannet muut asiat hoidettavanaan.

Ajan, mikä hänelle jäi näiltä lukemattomilta toimilta, jumalanpalveluksilta ja rukouskirjalta, käytti hän etusijassa kärsiväin, sairaiden ja murheellisten hyväksi; näiltä murheellisilta, sairailta ja kärsiviltä liikenevän ajan uhrasi hän työhön. Milloin muokkasi hän puutarhaansa, milloin luki tai kirjotteli hän. Hän käytti vain yhtä sanaa

näistä molemmista työskentelytavoista: hän kutsui sitä *puutarhan hoitamiseksi*. "Ihmishenkikin on puutarha", tapasi hän sanoa.

Puolipäivän tienoissa läksi hän — jos ilma oli kaunis — pienelle kävelymatkalle maaseudulle tai kaupunkiin ja pistäytyi usein kurjain hökkelien vieraaksi. Hänen nähtiin astelevan yksinään, tykkänään ajatuksiinsa vaipuneena, silmät maassa, nojautuen pitkään keppiinsä, puettuna sinipunervaon, silkkiseen, pumpulisisusteiseen, lämpimään päällysvaatteeseensa, jalassa sinipunervat sukat ja suuret solkikengät, päässä matala hattunsa, jonka kolmesta kolkasta riippui kolme paksua terhonmuotoista kultalankatupsua.

Juhla oli kaikkialla, minne hän ilmestyi. Hänen läheisyydessään tuntui jotakin lämmittävää, valoisaa. Lapset ja vanhukset tulivat kynnykselle ottamaan piispaa vastaan kuin päivän sädettä. Hän siunasi ja häntä siunattiin. Hänen taloonsa opastettiin kaikki jotka jotakin tarvitsivat.

Joskus pysähtyi hän puhelemaan pikkupojille ja pikkutyöille, tai hymyili lempeästi äideille. Hän kävi köyhien luona niin usein kun hänellä vaan oli rahaa; kun hänellä ei enää ollut, kävi hän rikkaiden taloissa.

Kun hän aina piti kauvan samaa pukua, ei hän milloinkaan lähtenyt ulos ilman sinipunervaa päällysvaatettaan, jott'ei kuluneisuutta huomattaisi. Kesällä tuo häntä vähän vaivasi.

Kotiin palatessaan hän söi päivällisensä. Päivällinen oli samanlainen kuin aamiainenkin.

Kello puoli kahdeksan istuutui hän illallispöytään sisarensa kanssa, takanaseisovan rouva Magloiren tarjoillessa. Ateria oli hyvin yksinkertainen. Jos sattui joku kirkkoherra olemaan piispan illallisvieraana, käytti rouva Magloire tilaisuutta saadakseen tarjota hänen ylhäisyydelleenkin mainiota järvi-kalaa tai vuoristojen verratonta metsänriistaa. Kirkkoherra oli näin hyvän aterian tekosyynä; piispa ei pannut vastaan. Mutta tavallisesti olivat hänen ruokanaan vain vedessä keitetyt vihannekset ja öljyliemi. Niinpä sanottiinkin yleensä kaupungilla: *Kun ei piispa aterioi kirkkoherramaisesti, on hänen ruokansa kerjäläismunkin.*

Illastettuaan jutteli hän hetkisen neiti Baptistinen ja rouva Magloiren kanssa. Sitten hän vetäytyi huoneeseensa ja ryhtyi jälleen kirjoittelemaan, milloin irtonaisille paperiliuskoille, milloin jonkun kirjan reunoihin. Hän oli sivistynyt ja hiukan oppinutkin. Häneltä on säilynyt viisi tai kuusi sangen merkillistä käsikirjotusta. Eräskin selvittelee seuraavaa Moseksen ensimmäisen kirjan lausetta: *Alussa liikkui Jumalan henki vetten päällä*. Hän vertaa tätä värsyä kolmeen tekstiin: arapialaiseen, joka

kuuluu: *Jumalan tuulet puhalsivat*, Flavius Josephukseen, joka sanoo: *Tuulenpuuska syöksyi ylhäältä maan päälle*, ja vihdoin onkelon kaldealaiseen toisintoon: *Jumalasta lähtevä tuuli puhalsi vetten pinnalla*. Eräässä toisessa kirjotelmassa tutkii hän Ptolemain piispan Hugon, tämän kirjan tekijän sedän iso-isän, jumaluusopillisia teoksia, ja todistaa, että täytyy asettaa tämän piispan kirjottamiksi ne monet pikkuteokset, jotka julaistiin viime vuosisadalla Barleycourtin salanimellä.

Joskus vaipui hän kesken lukemistaan, olipa hänen käsissään mikä kirja tahansa, syvään mietiskelyyn, josta vihdoin havahtui kirjottamaan muutamia rivejä tuon samaisen kirjan lehdille. Näillä riveillä ei ole usein mitään tekemistä sen kirjan kanssa, johon ne ovat joutuneet. Meillä on tässä edessämme muuan mietelmä, jonka hän on kirjottanut erään nelitaiteteoksen reunoihin; teoksen nimi oli: *Lordi Germainin kirjevaihto kenraalien Clintonin, Cornwallisin ja Amerikan laivastonamiralien kanssa. Versaillesissa, kirjakauppias Poinçoi, ja Pariisissa, kirjakauppias Pissot, Augustinein rantakadulla*.

Mietelmä oli tällainen:

"Oo Sinä kaiken olevaisen alku!"

"Vanhan Testamentin Saarnaaja kutsuu Sinua kaikkivaltiaaksi, Makkabealais-kirjat nimittävät Sinua Luojaksi, Efesolaiskirje Vapaudeksi, Baruk kutsuu Sinua Äärettömyydeksi, Psalmi Viisaudeksi ja Totuudeksi, Johannes nimittää Sinua Valkeudeksi, kuningasten kirjat Valtiaaksi, Toinen Moseksen kirja nimittää Sinua Kaitselmukseksi, kolmas Moseksen kirja sanoo Sinua Pyhyydeksi, Esra oikeudeksi, koko luomakunta kutsuu Sinua Jumalaksi, ihminen Isäksi; mutta Salomo sanoo Sinua Laupeudeksi, ja se on kaikista nimistäsi kaunein".

Yhdeksän maissa nousivat naiset huoneisiinsa toiseen kerrokseen ja jättivät hänet alas yksikseen aamuun asti.

Vaan onpa jo aika yksityiskohdittain kuvata hänen ylhäisyytensä Dignen piispan asunto.

6.

Ketä hän käytti talonsa vartijana.

Olemme jo sanoneet, että se talo, jossa piispa asui, oli kaksikerroksinen; kolme huonetta alakerrassa, kolme huonetta yläkerrassa, ylinä ullakko. Talon takana neljännestynnyrinala puutarhaa. Naiset asuivat yläkerrassa. Piispa majaili alhaalla. Ensimmäinen huone, jonka ovi oli kadulle, oli ruokasalina, toinen makuuhuoneena ja

kolmas hartaushuoneena. Ei voinut poistua tästä rukoushuoneesta, käymättä makuuhuoneen läpi, eikä taas makuuhuoneesta, kulkematta ruokasalin kautta. Hartaushuoneen perällä oli suljettu vuodekammio sijoineen vieraiden varalta. Piispa tarjosi tämän vuoteen maalaispapeille, joita asiat tai seurakunnan tarpeet pakottivat Digneen tulemaan.

Sairaalan lääkehuone, taloon liitetty pahanpäiväinen rakennus puutarhan puolella, oli muutettu keittiöksi ja varastohuoneeksi.

Puutarhassa oli sitäpaitsi navetta, joka oli entinen sairaalan keittiö ja jossa piispa piti kahta lehmäänsä. — Miten paljon maitoa ne hänelle antoivatkaan, aina lähetti hän joka aamu muuttumattomasti puolet siitä sairaalan potilaille. *Maksan kymmenyksiäni*, sanoi hän.

Hänen huoneensa oli melkoisen suuri ja vaikea oli pitää sitä lämpimänä kylmään vuodenaikaan. Koska halot olivat sangen kalliita Dignessä, oli hän keksinyt laitattaa lehminavettaan lautaseinällä eristetyn pienen huonehuisen. Siellä vietti hän ankarat pakkais-illat. Hän kutsui sitä *talvisalongikseen*.

Tässä talvisalongissa ei ollut, enempää kuin ruokasalissakaan, muita huonekaluja kuin neliskulmainen maalaamaton pöytä ja neljä olkituolia. Ruokasalia koristi sentään vanha vesimaalilla punertavaksi sivelty astiakaappi. Toisesta samanlaisesta kaapista oli piispa, pukemalla sen asianmukaisesti valkein liinoin ja nypläyskoristein, tehnyt rukoushuoneeseensa alttarin.

Hänen rikkaat rippilapsensa ja Dignen uskovaiset vaimot olivat useammankin kerran koonneet keskuudessaan varoja uuden kauniimman alttarin hankkimiseksi hänen ylhäisyytensä rukoushuoneeseen; hän oli joka kerta ottanut rahat ja antanut ne köyhille. "Ihanin alttari", sanoi hän, "on lohdutetun onnettoman sielu, joka kiittää Jumalaa".

Hartaushuoneessa oli kaksi olkikuteista rukoustuolia, sekä makuuhuoneessa samaten olkikuteisilla käsinojilla varustettu nojatuoli. Kun joskus hänen vieraikseen osui seitsemän tai kahdeksan henkilöä yht'aikaa, maaherra, komentava kenraali, linnotusväen upseereja tai pappisseminaarin oppilaita, oli pakko hakea navetasta talvisalongin tuolit, hartaushuoneesta rukoustuolit ja makuuhuoneen nojatuoli; näin voitiin saada istuimia aina yhdelletoista henkilöille. Jokaisen vierailun sattuessa täytyi tyhjentää ainakin yksi huone.

Joskus sattui seurassa olemaan kaksitoista henkeä; silloin salasi piispa aseman tukaluuden seisomalla itse talvisin takan ääressä tai käyskennellen puutarhassa, jos oli kesä.

Suljetussa vuodekammiossa oli vielä yksi tuoli, mutta siitä oli jo olkikudos puoliksi varissut, eikä siinä ollut enää kuin kolme jalkaakaan, niin että sitä saattoi käyttää vain seinää vastaan nojallaan. Neiti Baptistinella oli tosin myös huoneessaan suuren suuri täytetty nojatuoli, jonka puuosat olivat muinoin olleet kullatut ja jonka verhona oli kukallista kiinalaista silkkikangasta; mutta tämä nojatuoli oli pitänyt nostaa ikkunan kautta yläkertaan, koska rappukäytävä oli sille liian ahdas. Sitä ei siis voitu ottaa lukuun tilapäis-huonekalujen järjestelyssä.

Neiti Baptistinen mielihaaveita oli ollut ostaa keltaisella ruusukoristeisella Hollannin sametilla verhottu mustapuinen salin kalusto sekä leposohva. Mutta se olisi tullut maksamaan ainakin viisisataa frangia, ja kun hän huomasi viidessä vuodessa voineensa säästää sitä varten vain neljäkymmentäkaksi frangia viisikymmentä penniä, oli hän lopulta luopunut koko unelmasta. Kukahan muuten pääseekään aina toiveittensa perille?

Piispan makuuhuone oli mahdollisimman yksinkertainen. Akkuna-aukolla varustettu ovi aukeni puutarhaan; sitä vastapäätä oli rautasänky vihreine sarsikankaisine uutimineen, sairaalan peruja; sängyn vierellä, esiripun takana olivat tavalliset siistimistarpeet, mikä ilmaisi maailmanmiehen entisiä hienostuneita tottumuksia. Huoneesta johti takaa viereinen ovi hartaushuoneeseen ja toinen kirjakaapin viereinen ruokasaliin. Kirjakaappi oli suuri, lasilla varustettu, täynnä kirjoja. Takka, marmorin värisiksi maalattuine puukehyksineen, oli tavallisesti ilman tulta. Tulisijan halkoalusta oli tehty rautaristikoista ja sitä koristeli kaksi kukkaköynnös-maljakkoa ja joskus ristiviivoin hopeoidut uurteet, mikä oli jäännöstä entisestä piispallisesta komeudesta. Takan päällä oli hopeakiilloituksensa kadottanut kuparinen ristiinnaulitunkuva, joka oli kiinnitetty kuluneelle mustalle sametille, kullattuun puukehykseen; mutta kehyksestäkin oli kultaus rapissut. Ovi-akkunan ääressä oli suuri pöytä, jolla oli kirjoitusneuvot, paperikasoja ja raskaita kirjoja. Pöydän edessä, olkikuteinen nojatuoli. Vuoteen ääressä hartaushuoneesta lainattu rukoustuoli.

Seinässä, molemmin puolin vuodetta, riippui kaksi soikeakehyksistä muotokuva. Pienet kultakirjaimet taulujen värittömällä kankaalla, kuvien vieressä, ilmottivat niiden esittävän apotti de Chaliota, Saint-Clauden piispaa sekä Tourteauta, Agden rovastia, Chartresin hiippakuntaan kuuluvan Grand-Champin cistersiläisluostarin apottia. Tullessaan tämän huoneen asukkaaksi sairaalan potilaiden jälkeen, oli piispa löytänyt nämä kuvat seinällä ja antanut niiden olla paikallaan. Ne esittivät pappeja ehkäpä lahjottajikin, siinä kaksi syytä hänen kohdella niitä kunnioituksella. Kaikki mitä hän tiesi näistä kahdesta henkilöstä, oli, että kuningas oli nimittänyt toisen hiippakuntaansa, toisen rovastikuntaansa samana päivänä, 27 p. huhtikuuta 1785. Kun rouva Magloire oli kerran ottanut taulut nauloistaan pudistaakseen niistä pölyn,

oli piispa löytänyt tämän yksityistiedon kirjoitettuna vaalenneella musteella pienelle kellastuneelle paperipalaselke, joka oli neljällä lakkasulauksella kiinnitetty Grand-Champin apotin kuvan taakse.

Akkunaa suojustivat vanhanaikuiset paksusta villakankaasta valmistetut uutimet, jotka lopulta kävivät niin kuluneiksi, että rouva Magloiren täytyi neuloa aivan keskelle suuri paikka, jott'ei tarvitsisi kustantaa uusia. Tämä paikka oli ristin muotoinen. Piispa huomautti siitä usein.

"Se sopii niin hyvin!" sanoi hän.

Kaikki talon huoneet niin ala- kuin yläkerrassa olivat järjestään valkaistut kalkkivedellä, aivan kuin jossain kasarmissa tai sairaalassa.

Kuten edempänä saamme nähdä, löysi rouva Magloire myöhemmin kalkkivedellä silattujen paperien alta maalauksia, jotka olivat koristaneet neiti Baptistinen huonetta. Ennenkuin tästä talosta tehtiin sairashuone oli se ollut kaupungin asukkaiden seuratalona. Siitä nämä koristukset. Huoneiden lattiat olivat punatiilestä ja niitä pestiin kerran viikossa; vuoteiden edessä oli olkimatto. Muuten oli talo, kaksi naista kun siitä piti huolta, ylhäältä alas asti erinomaisen siisti ja puhdas. Tämä oli ainoa ylellisyys, jota piispa suvaitsi. Hän sanoi: "*Se ei ryöstä köyhiltäni mitään*".

Täytyy kuitenkin myöntää, että hänellä oli vielä entisen omaisuutensa jäännöksinä kuusi hopeaista pöytäkalua sekä yksi liemikauha, joiden rouva Magloire riemuissaan näki joka päivä loistavan ja hohtavan suurella valkealla pöytälinalla. Ja koska meidän on tässä pyrkimys esittää Dignen piispa aivan sellaisena kuin hän oli, täytyy meidän lisätä, että hän tuli usein sanoneeksi: "Minun olisi varsin vaikea luopua hopeaisista pöytäkaluistani".

Tähän hopeakalustoon tulee lisätä kaksi suurta jyrkätekoista kynttilänjalkaa, jotka hän oli perinyt eräältä vanhalta tädiltään. Näihin jalkoihin oli pantu kaksi vahakynttilää ja ne seisoivat tavallisesti piispan makuuhuoneen takan otsalla. Kun talossa oli joku päivällisvieraana, syytti rouva Magloire kynttilät ja asetti ne jalkoihinsa ruokapöydälle.

Piispan huoneessa oli sängyn pääpuolella pieni seinäkaappi, johon rouva Magloire korjasi joka ilta nuo kuusi hopeista pöytäkalua ja suuren kauhan. Tarvinneeko sanoa ett'ei sen suulta koskaan otettu avainta pois.

Puutarhassa, jota hiukan rumensivat edellämämainitut muodottomat rakennukset, oli neljä käytävää, jotka läksivät säteenomaisesti keskikohdalle tehdystä likakaivosta; viides käytävä kiersi koko puutarhan, kulkien pitkin valkoisen muurin viertä. Näiden käytävien välissä oli neljä puksipuiden reunustamaa multapenkkiä. Kolmessa niistä

viljeli rouva Magloire vihanneksia; neljännessä kasvatti piispa kukkia. Siellä ja täällä seisoi hedelmäpuita. Kerran sanoi rouva Magloire piispalle lempeän ivallisesti: "Teidän Ylhäisyytenne, Tehän tahdotte saada tosihyötyä kaikesta, ja tuossa on kuitenkin multapenkki, jolla ei ole iki mitään virkaa. Olisi parempi istuttaa siihenkin salaattia kuin kukkia". — "Rouva Magloire", vastasi piispa, "Te erehdytte. Kaunis on yhtä hyödyllistä kuin hyödyllinenkin". — Hetkisen vaiettuaan lisäsi hän: "Ehkäpä hyödyllisempääkin".

Tämä multapenkki, joka oli jaettu kolmeen, neljään pengermään, antoi piispalle melkein yhtä paljon puuhaa kuin hänen kirjansakin. Hän vietti sen ääressä mielellään tunnin, kaksikin, leikellen, kitkien ja pistellen multaakin sinne tänne reikiä, joihin pudotti siemeniä. Hän ei vaan asettunut hyönteisiä vastaan niin kiivaile sotakannalle kuin oikea puutarhuri olisi tahtonut. Muuten ei hän noudattanut mitään kasvitieteellistä järjestelmää; hän ei tuntenut heimoja eikä luokkia; hän ei vähimmässäkään määrässä pyrkinyt asettumaan Tournefortin[3] tai luonnollisen järjestelmän puolelle; hän ei suosinut hituistakaan enemmän sammalkasveja sirkkalehtisten vahingoksi eikä Jussieutä[4] Linnén kustannuksella. Hän ei tutkinut kasveja; hän vaan rakasti kukkia. Hän piti oppineita suuressa arvossa, hän kunnioitti oppimattomia vieläkin enemmän, ja tekemättä vääryyttä kumpaisellekaan ihmislajille, kasteli hän kesä-illoin kukkapenkereitään viheriäksi maalatulla ruiskukannullaan.

Koko talossa ei ollut ainuttakaan lukollista ovea. Ruokasalin ovea, jonka jo tiedämme avautuneen vallan maantasalla tuomiokirkon torille, koristivat muinoin lukot ja salparaudat kuten vankilan ovea. Piispa oli poistattanut kaikki nämä lukko-kojeet, ja niin oli tämän oven ainoana sulkeena päivällä ja yöllä vain säppi. Kuka ohikulkija tahansa voi millä hetkellä hyvänsä avata sen. Alkuaikoina vaivasi naisia kovasti tämä aina avonainen ovi, mutta Dignen piispa sanoi heille: "Laittakaa lukot ja salvat huoneisiin, jos tahdotte". Lopulta olivat hekin tulleet yhtä luottavaisiksi kuin hänkin, taikka ainakin näyttivät siltä. Rouva Magloire vain hirvitti joskus. Mitä piispaan tulee, löydämme hänen ajatuksensa selitettynä tai ainakin hahmostettuna seuraavissa kolmessa rivissä, jotka hän oli kirjottanut raamatun reunaan: "Tällainen on erotus: lääkärin ovi ei saa koskaan olla suljettu, papin oven tulee aina olla auki".

Eräiseen toiseen kirjaan, jonka nimi oli: *Lääketieteen peri-aatteet*, oli hän kirjottanut jälleen seuraavan mietelmän: "Enkö minä ole lääkäri samoin kuin hekin? Minullakin on potilaani; ensiksi on minulla heidän potilaansa, joita he nimittävät sairain; ja sitten on minulla omat potilaani, joita minä kutsun onnettomiksi".

Kerran kirjotti hän taas näin: "Älkää koskaan kysykö henkilön nimeä, joka teiltä pyytää yösijaa. Etupäässä juuri sellaista ihmistä hänen nimensä vaivaa, joka on suojan tarpeessa".

Sattuipa kerran, että eräs arvoisa kirkkoherra, en muista enää oliko se Couloubrouxin tai Pompierryn, sai päähänsä kysäistä, luultavasti rouva Magloiren vihjauksesta, oliko hänen ylhäisyytensä todellakin varma siitä, ett'ei hän menetellyt jotenkuten varomattomasti jättäessään näin ovensa auki päiviksi ja öiksi kenen hyvänsä tunkeutua sisään, ja eikö hän edes peljännyt minkään onnettomuuden voivan tapahtua niin huonosti huolehditussa talossa. Piispa laski lempeän vakavana kätensä hänen olkapäälleen ja sanoi: "*Nisi Dominus custodierit domum, in vanum vigilant qui custodiunt eam*".[5] Sitten käänsi hän puheen toisaalle.

Mielellään tapasi hän myös sanoa: "Sitä on papin urheutta niinkuin on rakuunaeverstin urheutta. — Mutta", lisäsi hän, "meidän urheutemme täytyy olla rauhallista laatua".

7.

Cravatte.

Tässä yhteydessä sopii meidän luontevasti esittää eräs tapaus, jota meidän ei tule jättää mainitsematta, koska se näyttää erinomaisen selvästi, millainen mies Dignen piispa oikeastaan oli.

Gaspard Bèsin rosvojoukon hävittämisen jälkeen, rosvojoukon, joka oli hätyyttänyt ja ryövännyt ihmisiä Ollioulesin solissa, pakeni yksi hänen alapäälliköitään, Cravatte, vuoriseutuihin. Hän piileskeli kauvat aikoja ryöväritovereinsa, Gaspard Bèsin joukkion jäännösten kanssa Nizzan kreivikunnassa, meni sittemmin Piemontiin ja ilmestyi jälleen yht'äkkiä Ranskassa, Barcelonnetten tienoilla. Ensin nähtiin hänet Jauziersissä, sitten Tuilesissä. Hän kätkeytyi Joug-de-l'Aiglen luoliin ja sieltä laskeutui kyliin ja ihmisasunnoille Ubayen ja Ubayetten rotkoteitä myöten. Hän eteni aina Embruniin asti, tunkeutui eräänä yönä tuomiokirkkoon ja ryösti sakariston. Hänen ryöstöretkensä saivat seudun kauhun valtaan. Pantiin santarmit hänen kintereilleen, mutta siitä ei lähtenyt apua. Hän pääsi aina livahtamaan pakoon; joskus ryhtyi hän vimmittaun vastarintaankin. Hän oli rohkea roisto. Kesken hurjinta kauhua saapui piispa paikkakunnalle. Hän läksi tarkastusmatkalleen Chastelariin. Kunnanvanhin tuli hänen puheilleen ja neuvoi häntä kaikin mokomin kääntymään takaisin. Cravattella oli koko vuoristo hallussaan aina Archeen asti ja siitäkin edemmäs. Saattojoukonkaan suojaamana ei olisi vaara voitettu. Oli turhaa näin syyttä suotta panna alttiiksi kolmen tai neljän santarmiparan henki.

"Niinpä onkin aikomukseni", sanoi piispa, "mennä ilman saattojoukkoa".

"Älkää ajatelkokaan, Teidän Ylhäisyytenne!" huudahti kunnanvanhin.

"Ajattelen minä vaan niin, että en huoli millään ehdolla santarmeja ja että lähden matkaan tunnin kuluttua".

"Matkaan?"

"Matkaan".

"Yksin?"

"Yksin".

"Teidän Ylhäisyytenne, ettehän toki tehne sitä".

"Siellä on, siellä vuoristossa", puheli piispa, "eräs vaatimaton, pikkuruinen seurakunta, jota en ole käynyt katsomassa kolmeen vuoteen. He ovat hyviä ystäviäni, sävyisiä kunniallisia paimenia. Kolmestakymmenestä paimentamastaan vuohesta on yksi heidän omansa. He valmistavat sangen sieviä erivärisiä villanauhoja ja soittelevat vuoristosävelmiä pienillä kuusiläpi-huiluilla. On tarpeen puhua heille tuolloin tällöin hyvästä Jumalastakin. Mitä ajattelisivatkaan he piispasta, joka pelkää? Mitä sanoisivatkaan, ell'en menisi sinne?"

"Mutta rosvot, Teidän Ylhäisyytenne?"

"Sepä se", sanoi piispa, "nythän muistankin. Olette oikeassa. Minä voin tosiaankin tavata heidät. Lieneepä tarpeellista puhua heillekin Herrasta Jumalasta".

"Mutta, Teidän Ylhäisyytenne, sehän on ryövärijoukkio! Hehän ovat lauma susia!"

"Herra kunnanvanhin, ehkäpä Jeesus on pannut minut juuri tämän lauman paimeneksi. Kuka voi arvata kaitselmuksen tiet?"

"Teidän Ylhäisyytenne, he ryöstävät Teidät putipuhtaaksi".

"Minullahan ei ole mitään otettavaa".

"He tappavat Teidät".

"Vanhan papinkähnyksen, joka kulkea köntystää rukouksiaan mutisten? Kaikkia vielä! Mitäpä hänestä?"

"Oi Jumalani! jos Te sittenkin kohtaisitte heidät!"

"Pyytäisin heiltä almua köyhilleeni".

"Teidän Ylhäisyytenne, älkää menkö sinne, älkää taivaan nimessä! panette henkenne vaaraan".

"Herra kunnanvanhin", sanoi piispa, "eikö todellakaan ole muusta kysymys? Minä en ole maailmassa kaitakseni henkeäni, vaan kaitakseni sieluja".

Täytyi antaa hänen mennä. Hän läksi matkaan, vain erään lapsen seuraamana, joka tarjoutui hänelle oppaaksi. Huhu hänen itsepäisyydestään kulki kulovalkeana ja saattoi kaikki kauhuihinsa.

Hän ei tahtonut ottaa mukaansa sisartaan eikä rouva Magloirea. Hän kulki vuoriston halki muulin seljässä, ei kohdannut ketään ja saapui niin täysin vahingoittumattomana "hyvien ystäviensä" paimenten luokse. Hän viipyi siellä viikkoa pari, saarnasi, opetti, neuvoi, varotti. Lähtöpäivän lähetessä päätti hän laulaa *Te Deumin* täydessä piispallisessa pukimessa. Hän mainitsi asiasta kirkkoherralle. Mutta mitä tehdä: ei ollut piispan juhlatamineita. Hänelle voitiin hankkia huonosti varustetusta kylä-sakaristosta vain vanhoja kuluneita silkkikaapuja ala-arvoisine nauhakoristeineen.

"Välipä sillä!" sanoi piispa. "Ilmottakaa joka tapauksessa saarnassanne *Te Deumista*. Kyllä me siitä selviämme".

Pengottiin kaikki ympäristön kirkot. Kaikki näiden köyhien seurakuntain kootut komeudet eivät olisi kyenneet säädyllyisesti vaatettamaan edes tuomiokirkon lukkaria.

Juuri kun pula oli pahimmillaan, toi kaksi tuntematonta ratsumiestä suuren laatikon pappilaan herra piispalle; asiansa toimitettuaan suorivat ratsumiehet kiireesti tiehensä. Laatikko avattiin, se sisälsi kulta-ompeleisen kuoriviitan, jalokiviä säihkyvän hiipan, arkkipiispan ristin, komean sauvan, kaikki piispan vaatteet, jotka kuukausi sitten oli varastettu Embrunin Pyhän Neitsyen kirkon aarrekammioista. Laatikosta löytyi myös paperi, jolle oli kirjoitettu nämä sanat: *Cravattelta hänen ylhäisyydelleen Bienvenulle*.

"Sanoinhan minä, että kyllä me siitä selviäisimme!" huudahti piispa. Sitten lisäsi hän hymyillen: "Joka tyytyy kappalaisen messupaitaan, hänelle lähettää Jumala arkkipiispan kuoriviitan".

"Teidän Ylhäisyytenne", mutisi kirkkoherra hymysuin päätään pudistaen, "Jumala — tai paholainen".

Piispa katsahti tuikeasti kirkkoherraan ja toisti arvokkaan painavasti:

"Jumala!"

Hänen saapuessaan Chastelariin ja pitkin tietä jo tulvasi uteliasta kansaa häntä katsomaan. Chastelarin pappilassa tapasi hän neiti Baptistinen ja rouva Magloiren odottamassa, ja hän sanoi sisarelleen: "No, enkö ollut oikeassa? Köyhä pappi meni köyhien vuoristolaistensa luo tyhjin käsin ja hän palaa sieltä täysin käsin. Läksin matkaan mukana vain luottamukseni Jumalaan; palatessani on minulla muassani kokonaisen tuomiokirkon kalleudet".

Illalla ennen maata-menoa puheli hän vielä: "Älkäämme milloinkaan peljätkö varkaita tai murhamiehiä. Ne ovat vain ulkonaisia vaaroja, pieniä vaaroja. Itseämme tulee meidän peljätä. Ennakkoluulot, siinä vaaralliset varkaat; paheet, siinä vaaralliset murhamiehet. Suurimmat vaarat väijyvät meidän omassa sydämessämme. Mitä huolisimme vaarasta, joka uhkaa päätämme tai kukkaroamme! Ajatelkaamme vain vaaroja, jotka uhkaavat sieluamme".

Sitten jatkoi hän sisarensa puoleen kääntyen: "Sisareni! Papin ei tule milloinkaan ryhtyä varokeinoihin lähimäistään vastaan. Mitä tuo lähimäinen tekeekään, sen on Jumala sallinut. Tyytykäämme vain rukoilemaan Jumalaa, kun kuulemme jonkun vaaran meitä uhkaavan. Häntä rukoilkaamme, ei itsemme hyväksi, vaan veljemme puolesta, jott'ei hän lankeaisi syntiin meidän tähtemme".

Muuten ei hänen elämässään juuri erikoisempia tapauksia sattunut. Kerromme ne, jotka olemme saaneet tietoomme; tavallisesti vietti hän päivänsä tekemällä aina samat työt samoilla hetkillä. Yksi kuukausi hänen vuodessaan oli kuin yksi tunti hänen päivästään.

Mitä sitten tulee Embrunin tuomiokirkon "kalleuksien" myöhempiin kohtaloihin, joutuisimme tukalaan asemaan, jos niitä meiltä udeltaisiin. Ne olivat kaikki, nuo kalleudet, sangen kauneita kaluja, viekottelevia, soveliaita vaikka varastettaviksi köyhien ja kurjuutta kärsiväin hyväksi. Nehän oli sitäpaitsi jo kerran varastettu. Puolet tekosesta oli tehty; tarvitsi enää vain muuttaa varkauden suuntaa ja viedä sitä pienen, pienen matkan köyhien puoleen. Muuten emme voi sanoa tästä seikasta mitään ehdottoman varmaa. Piispan papereista on kuitenkin löydetty eräs hämäränpuoleinen muistiinpano, joka ehkä on jossain tekemisissä tämän asian kanssa ja joka kuuluu näin: *Kysymys on, tuleeko antaa ne tuomiokirkolle vai sairashuoneelle.*

8.

Viisaustiedettä viinilasin ääressä.

Senaattori, josta on ylempänä ollut puhe, oli sangen taitava mies; hän oli kulkenut tietänsä eteenpäin uskomattoman suoraan, vähääkään välittämättä esteistä, jotka etenemistä hidastuttavat ja joiden nimet ovat omatunto, vannottu vala, oikeus,

velvollisuus. Hän oli käynyt suoraan päämääräänsä päin, kertaakaan kompastumatta polullaan nousemistaan ja omaa etuaan kohti. Hän oli entinen asianajaja, jonka menestys oli tehnyt melkein helläsydämiseksi: hän ei ollut lainkaan ilkeä, teki päinvastoin mitä voi poikainsa, vävyjensä, sukulaistensa, vieläpä ystäväinsäkin hyväksi. Elämästä oli hän osannut taitavasti valita vain hyvät puolet, paraat tilaisuudet ja lihavimmat palat. Kaikki muu oli hänestä jonninjoutavaa. Hän oli älykäs ja juuri tarpeeksi oppinut, jotta luuli olevansa Epikuron opetuslapsi, vaikk'ei ehkä ollut muuta kuin Pigault-Lebrunin[6] tuotetta. Hän naureskeli mielellään ja herttaisesti kaikille ijäisyys-asioille sekä "piisparahjuksen turhanpäiväisille houreille". Rakastettavalla arvokkaisuudellaan naureskeli hän niille joskus itsensä herra Myrielinkin läsnäollessa.

Eräässä puolivirallisessa juhlatilaisuudessa joutuivat kerran kreivi —— (tämä senaattori) ja herra Myriel yht'aikaa päivällisille maaherran luo. Aterian lopulla huudahti senaattori hiukan hilpeänä, vaikka yhä vielä arvokkaana:

"Lempo vieköön! Jutellaanpas jotakin, herra piispa. Senaattorin ja piispan on vaikea katsella toisiaan silmää iskemättä. Me olemme molemmat merkkien selittäjiä. Tunnustanpa teille jotakin. Minullakin on viisaustieteeni".

"Siinä olette oikeassa", vastasi piispa. "Niinkuin viisaustieteensä laittaa, niin saa maatakin. Te olette päässeet purppuravuoteelle, herra senaattori".

Senaattori jatkoi rohkaistuneena:

"Olkaamme iloisia poikia taas".

"Vaikkapa iloisia miehiäkin", sanoi piispa.

"Minä julistan Teille", jatkoi senaattori, "ett'eivät Argensin markiisi,[7] Pyrrho,[8] Hobbes[9] eikä Naigeon ole mitään kukonpoikia hekään. Minulla on kirjastossani kaikki viisaustieteilijäni kultakoristeisissa kansissa".

"Aivan kuten Te itsekin, herra kreivi", keskeytti piispa.

Senaattori jatkoi:

"Diderota minä vihaan. Hän on vain tuollainen aate-repostelija, suurisuinen vallankumous-kiivailija, joka pohjimmalta sittenkin uskoo Jumalaan ja joka on vielä Voltaireakin ulkokullatumpi. Voltaire on pilkannut Needhamia,[10] mutta siinä hän teki väärin; sillä Needhamin ankeriaat näyttävät toteen, että Jumala on tarpeeton. Tippa etikkaa lusikalliseen jauhosekotusta vastaa *fiat luxia*. [11] Ajatelkaa tippa suuremmaksi ja lusikka avarammaksi ja siinä on maailma valmis. Ihminen on ankerias. Mihin tarvitaan siis sitä ljankaikkista Isää? Herra piispa, minä olen jo perin

väsynyt tuohon Jehovah-taruun. Siitä ei ole muuta hyötyä, kuin että se tuottaa kuivakiskoisia ihmisiä, jotka miettivät mielettömiä. Alas tämä suuri Kaikkivoipa, joka minua suututtaa! Eläköön Nolla, joka antaa minun olla rauhassa! Tullaksemme Teistä minuun ja puhuakseni suuni puhtaaksi ja ripittääkseni itseni sielunpaimenelleni, niinkuin tulee ja sopii, tunnustan Teille, että minulla on terve järkeni tallella. En ole tullut hulluksi tuon teidän Jeesuksenne takia, joka kaikissa kujien käännteissä huutaa kieltäytymistä ja uhrautumista. Oikea saiturin neuvo kerjäläisille! Kieltäytymistä! miksi? Uhrautumista! minkä hyväksi? En luule suden antavan repiä itseänsä kappaleiksi toisen suden onnen takia. Pysykäämme siis luonnon kannalla. Me seisomme huipulla; olkoon siis viisaustieteemme korkeata. Miksi sitten ylimmillä asteilla olisimme, ell'emme näkisi kauvemmaxi kuin muutkaan, jotka eivät erota omaa nenänpäättänsä edemmäs? Eläkäämme iloisesti. Tämä elämä on kaikki. Että ihmisellä olisi toinenkin tulevainen elämä, jossain muualla, ylhäällä, alhaalla, ties' missä, siitä minä en usko halaistua sanaa. Ah! minulle suositellaan kieltäytymistä ja uhrautumista, minun käsketään varoa kaikkia tekojani, minun pitää paneman pääni pyörälle hyvän ja pahan, oikean ja väärän, luvallisen ja kielletyn takia. Miksi? koska minun pitää tekemän tiliä kaikista teoistani. Milloin? kuolemani jälkeen. Mikä hassu haave! Saisipa olla koko ovela, joka minusta kuolemani jälkeen selvän ottaisi. Pankaapa nyt haamun käsi kahmaisemaan kourallinen tuhkaa. Puhukaamme totta, me, jotka olemme saaneet salaisuuksista selvän ja jotka olemme päässeet kohottamaan Isiksen hametta: ei ole hyvää eikä pahaa; on vain kasvuvoimaa. Etsikäämme todellisuutta. Miettikäämme tyystin. Menkäämme pohjaan saakka, lempo soikoon! Totuutta täytyy vainuta, täytyy kaivaa maata ja siepata se lopulta kiinni. Silloin tuottaa se ihmiselle verratonta riemua. Silloin tulee hänestä voimakas ja hän nauraa. Herra piispa, puhe ihmisen kuolemattomuudesta on hassutusta. Oh! mikä ihana lupaus! Luota vaan siihen. Hyvät on Adamilla toiveet! Nyt on ihminen henki, sitten tulee hänestä enkeli, sitten saa hän sirot siivet lapaluihinsa. Auttakaahan, eikö juuri Tertullianus sano, että autuaat siirtyvät taivaankappaleesta toiseen? Sepä se. Niin tulee ihmisestä tähtien hyppysirkkoja. Ja sitten saadaan nähdä Jumala. Ohoi! Typeryyttä kaikki nuo paratiisit. Jumala on pelkkää kummitusjuttua. En menisi sanomaan tätä _Moniteurin[12] palstoilla, en hitto soikoon menisikään! mutta voipa siitä kuiskutella näin ystäväysten kesken. *Inter pocula*. [13] Uhrata tämä maailma paratiisiin takia, se on varman saaliin päästämistä käsistään unikuvan takia. Enpä ole niin tyhmä, että uskoisin ijankaikkisuus-valeita! Minä olen tyhjä. Nimeni on kreivi Tyhjä, senaattori. Olinko olemassa ennen syntymistäni? En. Entäs kuolemani jälkeen? En. Mitä minä olen? Hiukan tomua, jota elimistö pitää kasassa. Mitä minun on tehtävä täällä maan päällä? Sen voin itse määrätä. Kärsiä tai nauttia. Mihin vie minut kärsimys? Tyhjyyteen. Mutta minä olisin kärsinyt. Mihin vie minut nautinto?

Tyhjyyteen. Mutta minä olisin nauttinut. Minä olen valinnut. Täytyy syödä tai olla syötävänä. Minä syön. Parempi on hampaan kuin heinän. Siinä minun viisauteni. Loppujen lopuksi, mene minne menetkin, haudankaivaja odottaa; on meillä edes Panthéon; kaikki kaatuu ahmivaan kuiluun. Loppu. *Finis*. Lasku on kuitattu. Tiedottomuuden, tyhjyyden paikka. Kuolema on kuollut, uskokaa pois. Nauran jo pelkkää ajatusta, että olisi olemassa joku, jolla olisi minulle vielä jotain sanomista. Imettäjäin keksintöä. Kummitukset lapsille, Jehovah ihmisille. Ei; huomisen päivämme on yön verhossa. Haudan tuolla puolen on vain tasa-arvoista tyhjyyttä, mitättömyyttä. Olet ollut Sardanapalus, olet ollut Vincentius Paulus, [14] samaan tyhjyyteen vaivut. Kas siinä on totuus. Siis: eläkää ennen kaikkea. Kuluttakaa ja käyttäkää minääänne, niin kauvan kun se on vallassanne. Totta tosiaan, sanonpa Teille herra piispa, minulla on viisaustieteeni ja minulla on viisaustieteilijäni. En anna kietoa itseäni loruilla. Niillä sentään täytyy olla jotain — kaikesta huolimatta — jotka ovat alhaalla, ryysyläisillä, maankiertäjillä, kurjimuksilla. Heille syötettäköön pyhimystaruja, satukummituksia, sielua, kuolemattomuutta, paratiisia, tähtiä. Kyllä he sen nielevät. He sivelevät kaiken tuon kuivalle leivälleen. Kenellä ei mitään ole, hänellä on hyvä Jumala. Ja hyvähän se on sekin. En pane vastaan, mutta pidänpä herra Naigeonin omina hyvinäni. Jumala on varsin tarpeellinen rahvaalle".

Piispa taputti käsiään.

"Sepä oli puhe!" huudahti hän. "Erinomaista, tosiaan ihmeellistä tuo materialismi! Niin pitkälle ei pääsekään kuka tahansa. Mutta ken pääsee, hänestä on tyhmyys kaukana. Ei hän typeryksissään toimita itseään maanpakoon kuten Cato, ei hän anna kivittää itseään kuten Stephanus, eikä polttaa itseään elävältä kuten Jeanne d'Arc. Niillä, joiden on onnistunut hankkia itselleen tämä ihmeellinen materialismi, niillä on ilo tuntea itsensä edesvastuuttomiksi, niillä on tyydytys ajatella, että he voivat ahmia kaikki vallan levollisesti: ylhäiset asemat, virkapaikat, arvonimet, hyvällä tai pahalla hankitun vallan, tuottavat sanan syömiset, hyödykkäät petokset, makealta maistuvat omantunnon suostuttelut; ja sitten kun ruoka on sulanut, astuvat he hautaansa. Se on sangen miellyttävää! En sano tätä erittäin Teille, herra senaattori. Kuitenkin on minun kerrassaan mahdoton Teitä onnitella. Teillä on, teillä suurilla herroilla, oma viisaustieteenne, sanotte te, teitä varten ja teidän hyväksenne, hienostunut, erinomainen, jonka vain rikkaat saattavat omaksua, joka sopii kaikkiin tapauksiin ja joka maustaa ihmeellisiksi kaikki elämän nautinnot ja hekuman. Tämä viisaustiede on syvyyksistä noudettu ja erikois-etsijät ovat sen maasta kaivaneet. Mutta te olette hyväluontoisia hallitsijoita, ettekä te pidä sitä pahana, että usko Jumalaan on rahvaan viisaustieteenä, melkein samoin kuin hanhenreisi kastanjoiden kanssa on köyhälle kalkkunapaistia multasienineen".

9.

Sisar kertoo veljestään.

Luodaksemme havainnollisen kuvan Dignen piispan koti-elämästä sekä tavasta, millä nuo kaksi hurskasta naista alistivat tekonsa, ajatuksensa, vieläpä herkästi naiselliset tunteensakin piispan tapojen ja tarkotusten ohjattaviksi, hänen aina tarvitsemattansa edes niitä sanoiksi pukea, on meidän paras jäljentää tähän eräs neiti Baptistinen kirje lapsuudenystävälleen kreivitär de Boischevronille. Tämä kirje on meidän hallussamme.

Digne, 16 päivä joulukuuta 18...

Hyvä ystäväni! Ei kulu päivääkään, jolloin emme puhelisi Teistä. Se on tullut jo meille melkein tavaksi, mutta on siihen toinenkin syy. Ajatelkaahan, että rouva Magloire on pestessään ja tomuuttaessaan seinä ja kattoja tehnyt erinomaisia löytöjä; nyt eivät meidän huoneemme vanhoine kalkkivedellä valkaistuine seinäpapereineen rumentaisi edes linnaa sellaista kuin Teidän. Rouva Magloire repi seiniltä kaikki paperit. Ja sieltäpä vasta kummia löytyi. Minun vierashuoneeni, jossa ei ole huonekaluja ja jonne levitämme liinavaatteet kuivamaan pesun jäljeltä, on viisitoista jalkaa korkea, sen lattian pinta-ala on kahdeksantoista neliöjalkaa, sen katto oli entisiin aikoihin koristettu kultamaalauksin ja niskahirret siinä on myös niinkuin teilläkin. Kun talo oli sairaalana, oli tämäkin huone kauttaaltaan kankaalla verhottu. Seinälaudoitus on jäännöstä iso-äitiemme ajoilta. Mutta minun asuinhuonettani sopii katsella. Rouva Magloire keksi kymmenin kerroin toinen toisensa päälle liimattujen paperien alta maalauksia, jotka tosin eivät ole kovin erinomaisia, mutta joita sentään sietää. Siinä on Telemakos, jonka Minerva vihkii ritariksi. Siinä esiintyy jälleen tämä nuori sankari puutarhassa, jonka nimeä en tällä hetkellä muista, ehkäpä se lienee sama, jonne roomalaiset eräänä yönä menivät. Mitäpä Teille esittäisinkään? Siinä on roomalaisia miehiä ja naisia (tässä on eräs sana epäselvä), koko joukko. Rouva Magloire puhdisti kaikki huolellisesti; tänä kesänä korjaa hän vielä muutamia pahimmin vioittuneita kohtia, sivelee vernissalla kaikki uudestaan ja niin tulee minun huoneestani oikea museo. Sitäpaitsi löysi hän ullakon nurkasta kaksi vanhanaikuista peilipöytää. Jos olisi laittanut niihin uudet kultaukset, olisi se tullut maksamaan kaksi kruunutaalaria, joten on parasta lahjottaa ne köyhille; eivätkä ne ole yhtään sieviäkään ja minä ottaisinkin mieluummin mustapuisen pyöröpöydän.

Olen yhäti erinomaisen onnellinen. Veljeni on niin hyvä. Hän antaa kaikki, mitä hänellä on, vaivaisille ja sairaille. Meidän asemamme on sangen tukala. Talvi on ankara näillä seuduilla, ja täytyyhän toki auttaa puutteenalaisia. Me tulemme kutakuinkin toimeen

lämmön ja valaistuksen puolesta. Siinä on meidän osaksemme hyvyttä erinomaisesti, kuten huomaatte.

Veljelläni on omat tapansa. Haastellessaan meidän kanssamme selittää hän, että piispan tulee juuri niin menetellä. Ajatelkaahan, ett'ei talomme ovi ole milloinkaan lukossa. Kuka tahansa voi astua sisään ja päästä veljeni asuntoon. Hän ei pelkää koskaan, ei edes yölläkään. Se on hänen urheuttaan se, kuten hän sanoo.

Hän ei tahdo, että minä pelkäisin hänen puolestaan, tai että rouva Magloire pelkäisi. Hän antautuu kaikkiin vaaroihin, eikä hän tahdo, että me näyttäisimme sitä edes huomaavan. Täytyy osata ymmärtää häntä.

Hän menee ulos sade-ilmallakin, hän kävelee märätkin paikat, hän matkustelee talvisinkin. Hän ei pelkää pimeätä, ei vaarallisia teitä, ei pahoja ihmisiä.

Viime vuonna meni hän aivan yksinään eräälle ryöväreudulle. Hän ei tahtonut ottaa meitä mukaansa. Hän oli poissa pari viikkoa. Palatessaan kotiin ei hänelle ollut tapahtunut mitään pahaa, häntä luultiin kuolleeksi ja hän voi vallan hyvin ja hän sanoi: 'Katsokaa nyt, miten minut on ryöstetty!' Ja hän avasi matkalaukun ja siinä olivat kaikki Embrunin tuomiokirkon kalleudet, ja rosvot olivat antaneet ne hänelle.

Tällä kertaa en voinut olla häntä hiukan torumatta paluumatkalla, mutta varoin puhumasta muulloin kun vaunujen kolistessa, jott'ei kukaan kuulisi.

Ensi aikoina ajattelin itsekseni: Ei ole vaaraa, joka hänet pysäyttäisi, hän on vallan kauhea. Lopulta olen tottunut siihen. Olen antanut rouva Magloirellekin vihjauksen olla häntä vastustamatta. Hän kuitenkin aina seuraa omaa päätänsä. Vien rouva Magloiren mukaani huoneeseeni, rukoilen hänen edestään ja vaivun uneen. Olen rauhallinen, koska tiedän niin hyvin, että jos hänelle onnettomuus sattuisi, olisi se minunkin loppuni. Minä menisin hyvän Jumalan luo veljeni ja piispani kanssa. Rouva Magloiren on ollut vaikeampi kuin minun tottua hänen varomattomuuksiinsa, niinkuin hän sanoo. Mutta nykyään on hänkin tavastunut. Me rukoilemme molemmin, me pelkäämme yhdessä ja nukahdamme vihdoin. Itse paholainen voisi kenenkään estämättä astua taloon. Mutta mitäpä sentään pelkäisimmekään tässä talossa? Onhan kanssamme Hän, joka on kaikista voimakkain. Paholainen voi sinne tunkeutua joskus, mutta hyvä Jumala asuu siellä aina.

Se riittää minulle. Veljeni ei edes tarvitse sanoa minulle sanaakaan enää. Minä ymmärrän häntä hänen puhumattansakaan ja me antaudumme Kaitselmuksen huomaan.

Tällaiselle kannalle täytyykin asettua mieheen nähden, jolla on suuri henki.

Olen kysellyt veljeltäni tietoja, joita haluatte Fauxin perheestä. Tehän tiedätte, miten hän tietää kaikki ja minkälaisia muistoja hänellä on, sillä hän on yhäti kelpo kuningasmielinen. Kyseessä-oleva perhe on todellakin sangen vanhaa normandilaista perua Caennen tienoilta. Viisisataa vuotta takaperin elivät Raoul de Faux, Jean de Faux ja Thomas de Faux, kaikki aatelismiehiä; yksi heistä oli Rochefortin herra. Viimeinen oli Guy Etienne Alexandre, ja hän oli eversti tai jotain sellaista Bretagnen husaari-rykmentissä. Hänen tyttärensä Marie Louise joutui naimisiin Ranskan päärin, Ranskan kaartin everstin ja sotajoukkojen ylipäällikön herttua Louis de Gramontin pojan Adrien Charles de Gramontin kanssa.

Hyvä rouva, pyydämme sulkeutua Teidän hurskaan sukulaisenne Hänen Ylhäisyytensä kardinaalin esirukouksiin. Mitä taas Teidän rakkaaseen Sylvania-tyttöönne tulee, on hän tehnyt varsin oikein siinä, ett'ei ole hukannut niitä lyhyitä hetkiä, jotka hän saa Teidän luonanne viettää, minulle kirjottaakseen. Hän jaksaa hyvin, tekee työnsä Teidän mieliksenne, rakastaa yhäti minua. Siinä kaikki, mitä toivonkin. Hän on lähettänyt minulle terveisensä Teidän kauttanne, siitä olen onnellinen. Terveytteni on ollut jotensakin hyvä, mutta siitä huolimatta käyn päivä päivältä yhä laihemmaksi. Hyvästi, paperikin loppuu ja minun on pakko jättää Teidät. Tuhannet lämpimät tervehdykseni!

Baptistine.

J. K. — Teidän veljenpoikanne on ihastuttava. Tietäkääpäs, että hän tulee piakkoin viiden vanhaksi! Eilen näki hän hevosen, jolle oli pantu polvisuojatimet ja hän huudahti: Mikähän tuon hevosen polvissa on? — Hän on niin soma, tämä lapsi! Hänen pikku-veljensä raastaa vanhaa luuta-pahaa perässään pitkin huoneita kuin mitäkin vankkureita, hoilaten: Hei vaan!

Niinkuin tästä kirjeestä käy selville, osasivat nämä kaksi naista mukautua piispan elämäntapoihin sillä naisen omituisella kyvyllä, joka ymmärtää miehen paremmin kuin hän itse. Dignen piispa, tuo niin rehellisesti lempeän ja vakaisen näköinen mies, suoritti joskus suuria tekoja, rohkeita ja loistavia, melkein kuin itse tietämättään. Naiset vapisivat, mutta antoivat hänen pitää päänsä. Joskus yritti rouva Magloire huomauttaa ennakolta; mutta sitä hän ei tehnyt milloinkaan jälkeenpäin eikä yrityksen kestäessä. Koskaan ei häntä edes pienimmälläkään viittauksella häiritty alotetussa työssä. Muutamain hetkin tunsivat he hämärästi, että hän toimi piispallisen arvonsa ja asemansa mukaisesti, hänen tarvitsemattansa siitä huomauttaa, hänellä kun ei ehkä itsellään siitä ollut aavistustakaan, niin täydellinen oli hänen vilpittömyytensä ja vaatimattomuutensa. Silloin liikkuvat he vain kahden varjon lailla talossa. He palvelivat häntä kuin jonkun välimatkan päästä, ja jos heistä tuntui paraalta kadota

kokonaan näkyvistä, niin he katosivat. He tajusivat ihmeteltävän herkällä vaistollaan, että eräät huolehtimiset saattavat joskus olla kiusaksi. Niinpä ymmärsivät he, vaikka tiesivät hänen vaaraankin antautuvan, ehkeikään hänen mieltään, niin kuitenkin hänen luontonsa, eivätkä lopulta enää vartioineet häntä. He jättivät hänet Jumalan huomaan.

Muuten toisti Baptistine usein, kuten edelläkin olemme nähneet, että hänen veljensä loppu olisi myös hänen loppunsa. Rouva Magloire ei sitä sanonut, mutta hän tiesi sen.

10.

Piispa tapaa valoa siellä, missä ei odottanut sitä olevankaan.

Vähän jälkeen edellisillä sivuilla esitetyn kirjeen päivämäärän suoritti hän taas teon, jota koko kaupunki piti vieläkin uhkarohkeampana kuin hänen kävelyretkensä ryöväri-vuoriston läpi.

Maaseudulla Dignen lähistössä eleli eräs mies erakon elämää. Tämä mies, sanokaamme heti kohta kamala totuus, oli entinen konventin jäsen. Hänen nimensä oli G.

Entisestä konventin jäsenestä puhuttiin Dignen porvarillisissa piireissä jonkunlaisella kauhulla. Konventin jäsen, käsitätkö, mitä se tietää? Hän oli niiltä ajoilta, jolloin ihmiset sinuttelivat toisiaan ja sanoivat: kansalainen. Tämä mies oli melkein hirviö. Tosin ei hän ollut äänestänyt kuninkaan kuolemaa, mutta eipä paljoa puuttunutkaan. Hän oli tavallaan kuninkaan murhaaja hänkin. Hän oli ollut aikoinaan vallan kauhea. Mistä syystä ei oltu tätä miestä laillisen hallitsijan palatessa vedetty oikeuden eteen? Ei häneltä juuri sentään olisi tarvinnut kaulaa katkaista, sillä täytyyhän olla armahtavaisuutta, sanotte; mutta sellainen sopiva elinaikainen maanpako! Täytyyhän sitä edes esimerkin vuoksi! j.n.e. j.n.e. Hän oli vielä jumalankieltäjäkin, kuten kaikki hänenlaisensa. — Hanhien juoruja korppikotkasta!

Oliko hän sitten tosiaankin korppikotka, tämä G.? Kyllä, mikäli sitä kävi päättäminen hänen ihmis-arasta, yksinäisestä elämästään. Koska hän ei ollut äänestänyt kuninkaan kuolemaa, ei häntä oltu kirjotettu maanpakoon tuomittujen luetteloihin, ja niin oli hän saanut jäädä Ranskaan.

Hän asusti kolmen neljännestunnin matkan päässä kaupungista, kaukana syrjäkylistäkin, kaukana kaikista teistä, eräässä tietymättömässä vuorenonkalossa, aution laakson pohjalla. Sanottiin hänellä olevan siellä jonkunlaisen pellonpalasenkin sekä luolan piilopaikakseen. Ei ainuttakaan naapuria; ei edes ohikulkijaa. Senjälkeen

kun hän oli asettunut tähän laaksoon oli ruoho peittänyt sinne johtavan polun. Tästä tienoosta puhuttiin kuin pyövelin majapaikasta.

Mutta piispalla oli omat ajatuksensa, ja silloin tällöin silmäili hän taivaanrantaa siltä kohdalta, missä pieni puuryhmä osotti entisen konventin jäsenen asuma-laakson sijaitsevan, ja hän puheli: Siellä ikävöi yksinäinen sielu.

Ja ajatuksissaan lisäsi hän: Minun täytyy käydä häntä katsomassa.

Mutta tunnustaa tulee, että tämä ensi katsaukselta niin luonnolliselta tuntuva ajatus näytti hänestä lyhyen miettimisen jälkeen oudolta, mahdottomalta, melkein pä vastenmieliseltä. Sillä pohjimmiltaan oli hän yleisen vaikutelman alainen, ja konventin jäsen herätti hänessä, hänen itsensäkin sitä selvästi tajumatta, tuon tunteen, joka on ikäänkuin vihan rajamailta ja jota niin sattuvasti ilmaisee sana inho.

Mutta saako kapineinkaan lammas peljestyttää paimenta lähestymästä? Ei.

Mutta on lampailakin eroa!

Hyväsydäminen piispa oli kahden vaiheella. Joskus suuntasi hän jo askeleensa tuonne laaksoon päin, mutta kääntyi takaisin taas.

Eräänä päivänä vihdoinkin levisi kaupungissa huhu, että muuan paimenpoika, joka teki entiselle konventin jäsenelle pieniä palveluksia hänen lymy-luolassaan, oli tullut lääkäriä hakemaan; että tuo vanha hirtehin oli kuoleman kielissä, että hän oli saanut halvauskohtauksen ja ett'ei hän luultavasti eläisi enää aamuunkaan asti. — Jumalan kiitos! huokasivat muutamat.

Piispa tarttui keppiinsä, heitti hartioilleen päällystakin osaksi kovin kuluneen pappisviittansa takia — kuten olemme sanoneet — osaksi myös iltatuulen tähden, joka varmaankin kohta alkaisi puhaltaa, ja läksi matkaan.

Aurinko oli mailleen menossa ja kosketti melkein taivaanrantaa, kun piispa saapui kirouksen paikalle. Hän huomasi sydämensä omituisesti pamppaillessa olevansa lähellä luolaa. Hän hyppäsi erään kuopan yli, tunkeusi läpi pensaston, siirsi syrjään risu-aidan telkeet, astui poikki ruohottuneen peltopahasen, eteni rohkeasti muutamia askeleita ja keksi äkkiä kedon perällä, korkean pensaston takana luolan.

Siinä näkyi aivan matala koju, puutteellinen, pieni, mutta siisti; viiniköynnös kierteli sen julkipuolta pitkin. Oven edessä istui vanhassa pyöräjalkaisessa maalaisnojatuolissa valkohapsinen vanhus, hymyillen auringolle.

Vanhuksen vieressä seisoj nuori poika, pikku paimen. Hän ojensi vanhukselle maitokulhon.

Piispa katseli syrjästä, ja vanhus korotti äänensä:

"Kiitos", sanoi hän, "en tarvitse enää mitään". Ja hänen hymynsä siirtyi auringosta lapseen.

Piispa astui esiin. Kuullessaan hänen askeltensa äänen, käänsi vanhus päätään, ja hänen kasvonsa ilmaisivat kaikkea sitä hämmästyttä, joka voi olla mahdollista pitkän elämän jälkeen.

"Niin kauvan kuin olenkin täällä ollut", sanoi hän, "tapahtuu nyt ensi kerran, että joku vieras tulee luokseni. Kuka Te olette, herra?"

Piispa vastasi:

"Nimeni on Bienvenu Myriel".

"Bienvenu Myriel! Olen kuullut mainittavan sitä nimeä. Teitkö kansa kutsuu hänen ylhäisyydekseen Bienvenuksi?"

"Minua".

Vanhus virkkoi vienosti hymyillen:

"Siinä tapauksessa olette Te minun piispani?"

"Kyllä sitäkin".

"Käykää sisään, herra".

Entinen konventin jäsen ojensi kätensä piispalle, mutta piispa ei tarttunut siihen.

Piispa sanoi vain:

"Ilokseni huomaa, että minut on johdettu harhaan. Te ette totta-tosiaanakaan näytä sairaalta".

"Herra", vastasi vanhus, "kyllä minä kohta paranen".

Hän oli hetkisen vaiti ja jatkoi:

"Minä kuolen kolmen tunnin kuluessa".

Sitten puheli hän:

"Minä ymmärrän hiukan lääkärintaitoa; tiedän tarkalleen, millä tavalla kuolema tekee tuloaan. Eilen olivat vain jalkani kylmät; tänään on kylmyys kohonnut polviin; nyt tunnen sen nousevan aina vyötäisiin asti; kun se ehtii sydämeen, on minun lauluni lopussa. Aurinko on ihana, eikö totta? Olen antanut hyryttää itseni ulos, luodakseni

viimeisen katseen maailmaan. Te voitte kyllä puhua minulle; se ei rasita minua lainkaan. Teette kauniisti tullessanne katsomaan kuolevaa miestä. On hyvä, että löytyy todistajia silloin, kun hetkeni on lyönyt. Mielitekonsa kullakin: olisin tahtonut kestää aamunkoittoon asti. Mutta minä tiedän, että minulla on aikaa tuskin kolmea tuntia. Siksi tulee jo yö. Mutta itse asiassa on se yhdentekevää! Kuoleminen on sangen yksinkertainen temppu. Ei siihen aamua tarvita. Olkoon menneeksi! Kuolen siis tähtien tuikkiessa".

Vanhus kääntyi paimenpojan puoleen:

"Mene sinä nukkumaan. Viime yönkin valvoit kokonaan. Olet väsyksissä".

Lapsi vetäytyi kojuun.

Vanhus seurasi häntä silmillään ja mutisi ikäänkuin itsekseen puhellen:

"Hänen nukkuessaan noutaa kuolema minut. Näin kaksi uinuvaa sopisi hyvin toistensa seuraan".

Piispa ei ollut niin liikutettu kuin tilaisuuteen katsoen olisi odottanut. Hänen mielestään ei tässä kuolemantavassa tunnutta kovinkaan paljoa välitettävän Jumalasta. Ja sanokaamme kaikki — sillä suurten sydänten pienet ristiriitaisuudet tulee mainita yhtä hyvin kuin kaikki muukin — häntä, joka niin mielellään tilaisuuden tullen nauroi Hänen suuruudelleen, häntä loukkasi hieman se, ett'ei häntä kutsuttu "hänen ylhäisyydekseen", ja hän oli vähällä vastata sanalla "kansalainen". Häntä halutti jo heittäytyä tylyn tuttavalliseksi, mikä on sangen yleistä lääkäreissä ja papeissa, mutta mihin hän ei ollut tavastunut. Tuo mies, tuo entinen konventin jäsen, tuo kansanedustaja oli kaikesta huolimatta ollut maan mahtavia; ehkäpä ensi kerran eläissään tunsii piispa kääntyvänsä ankaran juhlalliselle mielelle.

Mutta konventin jäsen katseli häntä sävyisällä sydämellisyydellä, jossa olisi ehkä saattanut erottaa nöyryyttäkin — mikä sopiikin vallan hyvin silloin, kun ihminen on juuri mullaksi muuttumaisillaan.

Piispa puolestaan — vaikka hän tavallisesti ei ollutkaan utelias, koska tuo ominaisuus hänen mielestään saattoi hyvin helposti muuttua synnilliseksi — ei voinut kuitenkaan olla silmäilemättä entistä konventin jäsentä tarkkaavaisuudella, josta omatunto olisi epäilemättä soimannut, jos kysymyksessä olisi ollut kuka muu ihminen tahansa, sillä tuo tarkkaavaisuushan ei ollut lähtenyt myötätuntoisuudesta. Mutta entinen konventin jäsen tuntui hänestä olevan lakien ulkopuolella, jopa armeliaisuudenkin lakien.

G., tyyni, vartalo melkein vielä suora, värähtelevä ääni, oli noita kahdeksankymmenvuotiaita, jotka hämmästyttävät ihmisruumiin tutkijoita. Vallankumous on luonut paljon tällaisia miehiä, suuren ajan suuria poikia. Tässä vanhuksessa tuntui piilevän mies, joka kykeni kestämään mitkä koettelemukset tahansa. Vaikka hän oli niin lähellä loppuansa, oli hän säilyttänyt vielä kaikki terveen ihmisen eleet. Hänen kirkkaissa silmäluomissaan, hänen ponteavassa puhetavassaan, hänen hartioittensa voimakkaissa liikkeissä oli jotakin, joka olisi voinut saattaa itse kuolemankin hämilleen. Azraël, muhamettilaisten kuoleman-enkeli, olisi varmaankin kääntynyt takaisin ja luullut kolkuttaneensa väärälle ovelle. Näytti aivan siltä, kuin kuolisi G., koska hän suvaitsi niin tahtoa. Hänen kuolonkampailussaan oli jonkunlainen vapaaehtoisuuden leima. Vain jalat olivat liikkumattomat. Tuonen vallat hyökkäsivät sieltäpäin hänen kimppuunsa. Jalat olivat kuolleet ja kylmät, mutta pää eli täysin elämänvoimin ja näytti olevan täydessä valossaan. G. oli tällä ankaralla hetkellä itämaalaisen taru-kuninkaan kaltainen, joka oli lihaa ylhäältä, marmorialhaalta.

Piispa istahti kivelle. Johdanto suoritettiin *ex abrupto*. [15]

"Onnittelten Teitä", sanoi hän nuhtelevalla äänellä. "Tehän ette ole ainakaan äänestänyt kuninkaan kuolemaa".

Entinen konventin jäsen ei näyttänyt huomaavankaan sitä katkeraa salavijhausta, jonka kätki sana: ainakaan. Hän vastasi. Pieninkin hymyn häive oli kadonnut hänen kasvoiltaan.

"Älkäähän liikoja onnitelko, herra; minä olen kuin olenkin äänestänyt hirmuhaltijan kuolemaa".

Siinä oli siinä äänenpainossa sekä tyylyttä että vakavuutta.

"Mitä tarkoitatte?" yritti piispa.

"Tarkotan, että ihmisellä on vain yksi hirmuhaltija: tietämättömyys. Tämän hirmuhaltijan kuolemaa olen äänestänyt. Tämä hirmuhaltija on synnyttänyt kuningasvallan, joka on vääryydellä anastettua virkamahtia, kun sitä vastoin tieto on oikeudella saavutettua valtaa. Ihmistä ei saa hallita muu kuin tieto".

"Ja omatunto", lisäsi piispa.

"Se on sama asia. Omatunto on kaiken meissä löytyvän synnynnäisen tietämisen summa".

Hänen ylhäisyytensä Bienvenu kuunteli hiukan hämmästyneenä tätä hänelle varsin outoa puhetta.

Entinen konventin jäsen jatkoi:

"Mitä tule Ludvig XVI:n surmaamiseen, niin siihen en ole antanut suostumustani. Enpä luule itselläni olevan oikeutta tappaa ketään ihmistä; mutta minä tunnen olevani velvollinen hävittämään pahaa, olen äänestänyt hirmuhaltijan kuolemaa. Se merkitsee: olen tahtonut poistaa naiselta häpeän ja kurjuuden taakan, mieheltä orjuuden, lapselta pimeyden. Äänestäessäni tasavaltaa, olen tuota äänestänyt. Olen äänestänyt veljeyttä, sopua, parempia aikoja! Olen ollut osaltani kumoamassa ennakkoluuloja ja erhetysiä. Erhetysten ja ennakkoluulojen sortuminen tietää valon koittamista. Me olemme hävittäneet vanhan maailman, ja vanha maailma, tuo kaikenlaisen kurjuuden malja on nyt, vuodatettuaan kaiken sisältönsä ihmissuvun päälle, muuttunut riemun runsaaksi lähteeksi".

"Sekalaisen riemun", ennätti piispa.

"Voisitpe sanoa rikotunkin riemun, ja tänään, tuon turmiollisen 1814:n entisten olojen palaamisen jälkeen, voisitte sanoa kadonneen riemun. Surkeata kyllä, mutta työ on ollut epätäydellistä, myönnän sen; me olemme musertaneet vanhan hallituksen ulkonaisesti, mutta emme ole kyenneet hävittämään sitä täydellisesti ihmisten ajatuksista. Ei riitä yksin, että harhaluulot ovat poistettut; täytyy myöskin uudistaa siveelliset käsitteet. Myllyä ei tosin enään ole olemassa, mutta tuuli puhaltaa yhä".

"Te olette hävittäneet, raunioiksi raastaneet. Hävittäminen voi olla hyödyllistäkin; mutta minä katselen epäilevin silmin hävittämistä, joka tapahtuu vihan hengessä".

"Oikeudella, on silläkin vihansa, herra piispa, ja oikeuden viha on edistyksen ehto. Olkoon asia miten tahansa ja sanottakoon siitä mitä tahansa, Ranskan vallankumous on kuitenkin valtavin askel, minkä ihmiskunta on astunut sitten Kristuksen aikojen. Epätäydellinen, sanotte; mutta suurenmoinen. Se on selvittänyt kaikki yhteiskunnalliset kysymykset. Se on luonut lempeyttä ihmismieleen; se on tynnyttänyt, rauhoittanut, valaissut; se on pannut maan päällä virtaamaan sivistyksen vuot. Se on tehnyt hyvää. Ranskan vallankumous oli ihmisyyden pyhitysjuhla".

Piispa ei voinut olla mutisematta:

"Niinkö? Entäs vuosi 1793!"

Entinen konventin jäsen kohousi tuolissaan synkeän juhlallisena ja huudahti, mikäli voi puhua kuolevan huudahduksesta:

"Kas niin! Siihenkö sitä nyt tultiin! 1793! Odotin tuota sanaa. Ukkospilvi oli paisunut tuhannenviidensadan vuoden kestäessä. Viidentoista vuosisadan kuluttua oli sen aika puhjeta raivoomaan. Te moititte salaman iskun tuhoja".

Piispa tunsu ehkä itse sitä myöntämättään, että jokin hänessä oli saanut kolauksen. Mutta hän pysyi tyynenä. Hän vastasi:

"Tuomari puhuu oikeuden nimessä; pappi puhuu armon nimessä, joka ei ole muuta kuin jalompaa oikeutta. Ukkosen isku ei saa erehtyä".

Ja hän lisäsi, silmäten tiukasti entiseen konventin jäseneseen:

"Entä Ludvig XVII?"

Konventin jäsen kurotti kätensä ja tarttui piispan olkavarteen:

"Ludvig XVII! Malttakaahan. Ketä Te hänessä itkette? Viatonta lastako? Siinä tapauksessa olette oikeassa. Minä itken kanssanne. Kuninkaallista lastako? pyydän Teitä hiukan mieltämään. Minun ymmärtääkseni on Cartouchen[16] veli viaton lapsi, joka sai Grève-torilla niin kauvan roikkua kainaloihin vyötetyssä köydessä, että heitti henkensä, vain sen rikoksen takia, että oli Cartouchen veli, aivan yhtä säällittävä kuin Ludvig XV:n pojanpoika, viaton lapsi, jota rääkättiin Tempelitorinissa yksinomaan sen rikoksen tähden, että hän oli Ludvig XV:n pojanpoika".

"Herra", sanoi piispa, "minä en pidä tällaisista nimien vertailemisista".

"Cartouche! Ludvig XV! Kummanko asianajajana Te tässä esiinnytte?"

Syntyi hetken hiljaisuus. Piispa melkein katui ensinkään tulleensakaan, mutta kuitenkin tunsu hän jonkunlaista hämää ja kummallista epävarmuutta.

Entinen konventin jäsen puuttui jälleen puheeseen:

"Ah! herra pappi, Te ette pidä räikeistä totuuksista. Kristus niistä piti, hän. Hän tarttui ruoskaan ja puhdisti tempelin. Hänen salamoiva ruoskansa osasi puhua ankaroita totuuksia. Kun hän huudahti: *Sinite parvulos*[17] ... ei hän tehnyt erotusta noiden lasten välillä. Hänestä ei olisi ollut vastenmielistä asettaa Barrabaan perintöruhtinasta ja Herodeksen perintöruhtinasta toistensa rinnalle. Herra, viattomuus kruunaa kyllä itsensä. Viattomuus ei tarvitse ruhtinaallisia arvonimiä. Se on yhtä ylevä ryysyihin puettuna kuin valtakunnaniljoilla koristettuna".

"Se on totta", myönsi piispa matalalla äänellä.

"Pysyn yhä väitteessäni", jatkoi konventin jäsen G. "Te mainitsitte Ludvig XVII:n. Kokekaamme ymmärtää toisiamme. Itkemmekö me kaikkia viattomia uhreja, kaikkia marttyreja, kaikkia lapsia, kaikkia alhaisia yhtä paljon kuin kaikkia ylhäisiä? Siinäpä sitä ollaan. Mutta meidän tulee, olen sen jo sanonutkin, mennä paljoo kauemmaksi kuin vuoteen 1793, ja meidän täytyy alkaa itkumme jo ennen Ludvig XVII:tä. Minä itken kyllä kansanne kuninkaiden lapsia, kunhan Te vaan itkette minun kanssani kansan pienimpiä".

"Minä itken kaikkia", sanoi piispa.

"Aivan yhtäläisesti!" huudahti G., "ja jos vaa'an täytyy kallistua johonkin suuntaan, niin antakaa sen sitten kallistua kansan puoleen. Se on kärsinyt kauemmin".

Syntyi jälleen hiljaisuus. Entinen konventin jäsen sen taaskin keskeytti. Hän kohousi toisen kyynänpäänsä varaan, tarttui peukalollaan ja taivutetulla etusormellaan kevyesti leukapieleensä, kuten tehdään koneenomaisesti tutkittaessa ja kuulustellessa, ja loi piispaan kysyvän katseen, joka liekehti kaikkea lähenevän kuoleman voimaa. Hänen sanansa tulvivat melkein kuin räjähtäen.

"Niin, herra, kansa on jo kärsinyt kauan. Ja sitten, katsokaas, siinä ei ole vielä kaikki. Mitä tulette Te tänne utelemaan ja puhumaan Ludvig XVII:stä? Enhän edes Teitä tunne. Koko sinä aikana, jolloin olen asunut tällä seudulla, olen elänyt tässä hiirenloukussa, yksinäni, Poistumatta askeleenkaan vertaa, näkemättä ketään muita ihmisiä kuin tämän lapsen, joka minua auttaa. Teidän nimenne kaiku on tosin hämäränä saapunut aina tänne asti, ja minun täytyy myöntää, sen kaiku ei ole ollut varsin huono. Mutta sehän ei merkitse mitään. Taitavilla ihmisillä on niin monen monta keinoa uskotella itsestään yksinkertaiselle kansanmiehelle vaikka mitä tahansa. Sivumennen sanoen: en kuullut vaunujen ratinaa; Te olette varmaankin jättänyt ne tuonne metsänreunaan maantien risteykseen. Minä en Teitä tunne, toistan vieläkin. Sanotte olevanne piispa, mutta tuo ei anna minulle hämärintäkään aavistusta Teidän siveellisestä olemuksestanne. Toistan siis äskeisen kysymykseni. Kuka Te olette? Te olette piispa, se tietää: Te olette kirkkoruhtinas, yksi noita kullassa kimaltelevia, koristeltuja, runsastuloisia miehiä, joilla on lihavat palkat — Dignen hiippakunnassa viisitoista tuhatta frangia vakinaista palkkaa, kymmenen tuhatta frangia ylimääräistä, yhteensä kaksikymmentäviisi tuhatta frangia — joilla on ylelliset keittiöt, joilla on korupukuiset palvelijat, jotka elävät komeasti, jotka syövät lintupaistia perjantaisin, jotka pöyhkeilevät hovipalvelija edessä, hovipalvelija takana loistovaunuissaan, joilla on ylpeät palatsit ja jotka ajaa jyräyttävät nelivaljakolla Jeesuksen Kristuksen nimeen. Hänen joka kulki paljain jaloin! Te olette ylhäinen kirkon palvelija: runsaat tulot,

palatsit, hevoset, kamaripalvelijat, ylellinen ruoka, kaikki elämän nautinnot, Teillä on kaikki tuo kuten muillakin kaltaisillanne, ja kuten muut, pidätte Te sen hyvänäne. Kyllähän on hyvä niinkin, mutta siinä on liaksi tai siinä ei ole tarpeeksi. Se ei luo minulle selvää käsitystä Teidän todellisesta sisäisestä arvostanne, Teidän, joka tulette ehkä tänne siinä korskeassa mielessä, että Te tuotte minulle itse viisauden aarteet. Kenelle minä puhun? Kuka Te olette?"

Piispan pää vaipui rinnoille ja hän vastasi: — *Vermis sum*. [18]

"Maan matonen kuomuvaunuissa!" murisi entinen konventin jäsen.

Nyt oli konventin jäsenen vuoro olla korskea ja piispan vuoro nöyryä.

Piispa tarttui lempeästi puheeseen:

"Herra, ehkä olette oikeassa. Mutta selittäkäähän minulle, mitenkä vaununi, jotka odottavat tuolla parin askeleen päässä puiden takana, miten runsas pöytäni ja lintupaisti, jota syön perjantaisin, mitenkä minun kahdenkymmenenviiden tuhannen frangin tuloni, miten minun palatsini ja palvelijani todistavat, ett'ei sääli ole hyve, ett'ei lempeys ole velvollisuus sekä ett'ei vuosi 1793 ole ollut kauhistuttavan julma".

Entinen konventin jäsen pyyhkäisi kädellä otsaansa, aivan kuin puistaakseen siitä pilven.

"Ennen kuin Teille vastaan", sanoi hän, "pyydän Teiltä anteeksi muuatta seikkaa. Tein äsken väärin, herra. Te olette luonani, Te olette vieraani. Minun tulee olla huomaavainen Teitä kohtaan. Te väitätte ajatuksiani vastaan, minun tulee tyytyä ahdistamaan Teidän mielteitänne. Teidän rikkautenne ja nautintonne ovat etuja, joita minä voisin käyttää Teitä vastaan väittelyssämme, mutta hyvään tapaan kuuluu olla sitä tekemättä. Lupaan olla enää niihin vetoomatta".

"Kiitän", sanoi piispa.

G. jatkoi:

"Palatkaamme siis selitykseen, jota minulta vaaditte. Ettäkö vuosi 1793 on ollut kauhistuttavan julma?"

"Niin, kauhistuttavan, säälimättömän julma!" sanoi piispa. "Mitä ajattelette Te Maratista, joka paukutti käsiään mestauskoneen kunnioiksi?"

"Mitä ajattelette sitten Te Bossuetista, [19] joka lauloi *Te Deumia* [20] hurjain husaarien hirmutöistä protestanttien taloissa"? [21]

Vastaus oli järeä, mutta se iski maaliinsa pistämällä kuin terotettu tutkain. Piispa säpsähti eikä löytänyt sanaakaan vastineeksi; mutta häntä loukkasi tapa, millä Bossuetin nimeä mainittiin. Paraimmillakin ihmisillä on omat pienet epäjumalansa, ja heitä joskus hieman kiusaavat johdonmukaisen ajattelun armottomat lyönnit.

Entinen konventin jäsen alkoi huohottaa. Rinnansalpautuminen, joka kuoleman tullen yhtyy viimeisiin hengenvetoihin, katkaisi tuontuostakin hänen äänensä. Mutta hänen silmistään säteili vielä täydellinen sielun selkeys. Hän jatkoi:

"Sanokaamme vielä sananen yhdestä ja toisesta seikasta; se on minun mielikseni. Ulkopuolella vallankumouksen, joka kokonaisuudessaan katsottuna on äärettömän suuri myönnytys ihmisyydelle, muodostaa vuosi 1793, surkeata kyllä, pahan sora-äänen. Teistä se tuntuu säälimättömän julmalta, mutta mitenkähän oli koko yksinvaltiuden laita, herra? Carrier on rosvo; mutta minkä nimen annatte Montrevelille? Fouquier-Tinville on konna; mutta mikä on mielipiteenne Lamoignon-Bavillestä? Maillard on inhottava, mutta katsokaahan Saulx-Tavannesiakin, olkaa hyvä! Isä Duchêne on verenhimoinen, mutta minkä mainesanan suotte isä Letellierille? Jourdan-Miehentappaja on hirviö, mutta pienempi hirviö sentään kuin markiisi de Louvois. Herra, herra, minä valitan kyllä arkkiherttuatar ja kuningatar Marie-Antoinetten kohtaloa, mutta minä valitan myös sen kurjan hugenottivaimon kohtaloa, joka vuonna 1685 Ludvig Suuren hallitessa, herra, sidottiin — hänellä oli juuri silloin lapsi imetettävänä — yläruumis vyötäisiin asti paljastettuna paaluun, vähän matkan päähän lapsestaan; rinnat olivat pakahtua maidosta ja sydän tuskasta; tuo nälistynyt kalpea pienokainen näki rinnat, kärsi yhä enemmän ja huusi; ja pyöveli sanoi vaimolle, äidille ja imettäjäälle: Kiroa uskosi! pakottaen hänet näin valitsemaan joko lapsensa kuoleman tai omantuntonsa kuoleman. Mitä sanotte tällaisista äidin kannettaviksi säilytetyistä Tantalon tuskista? Herra, painakaa tarkoin mieleenne tämä: Ranskan vallankumouksella on ollut omat syynsä. Sen raivoovan vihan on tulevaisuus sovittava. Sen tuloksena on ollut parempi maailma. Sen kauhistuttavimmatkin iskut sukeutuvat helläksi hyväilyksi ihmissuvulle. En puhu enää pitemmältä. Lopetan; olenkin liian hyvällä puolella. Muuten alkaa nyt minun kuolinkamppailuni".

Ja herjeten tähystelemästä piispaa, täydensi entinen konventin jäsen ajatuksensa seuraavin tyynin sanoin:

"Niinpä niin: edistyksen murtavia hyökkäyksiä kutsutaan vallankumouksiksi. Kun ne ovat päättyneet, tunnustetaan, että ihmiskuntaa on tosin rutosti ruoskittu, mutta että se sitten on kulkenutkin aika vauhtia".

Entinen konventin jäsen ei aavistanutkaan vallottaneensa kaikki piispan sisäiset linnotukset, toisen toisensa jälkeen. Yksi oli kuitenkin vielä pystyssä, ja tästä

varustuksesta, tästä hänen ylhäisyytensä Bienvenun puolustautumisen viimeisestä tukikohdasta lähtivät seuraavat sanat, joissa ilmeni jälleen melkein entinen ankaruus:

"Edistyksen täytyy uskoa Jumalaan. Hyvä ei voi käyttää pahoja palvelijoita. Huono on jumalankieltäjä ihmiskunnan ohjaajaksi".

Vanha kansanedustaja ei vastannut. Hän vavahti. Hän katsahti kohti taivasta, ja kyynel kihosi hiljalleen tähän katseeseen. Kun silmäripset täyttyivät, vierähti kyynelpisara hänen kuolonkalpealle poskelleen, ja hän sanoi melkein änkyttäen, hiljaa ja ikäänkuin itsekseen puhuen, katse kadonneena avaruuden syvyyksiin:

"Oi Sinua kaiken perikuva! Sinä yksin olet olemassa!"

Piispan valtasi selittämätön, väkevä mielenliikutus.

Hetkisen hiljaisuuden jälkeen kohotti vanhus sormensa taivaaseen päin ja jatkoi:

"Äärettömyys on olemassa. Se on tuolla. Ell'ei äärettömyydellä olisi minuutta, olisi 'minä' sen rajapylväs; se ei olisikaan ääretön; toisin sanoen: sitä ei olisi olemassa. Mutta se on olemassa. Siis sillä on minuus. Tämä äärettömyyden minuus on Jumala".

Kuoleva lausui nämä sanat kaikuvalla äänellä ja korkean innostuksen värisyttämänä, aivan kuin näkisi hän jonkun. Kun hän oli puhunut, sulkeutuivat hänen silmänsä. Ponnistus oli hänet peräti uuvuttanut. Hän näytti tosiaankin eläneen yhdessä minuutissa ne muutamat tunnint, jotka hänellä olivat vielä elettävänä. Se, mitä hän oli juuri sanonut, näytti vieneen häntä lähemmäksi kuoleman salaperäistä valtijasta. Viimeinen hetki oli käsillä.

Piispa ymmärsi sen, aika kiiruhti: pappinahan hän oli tänne tullut. Äärimäisestä kylmyydestä oli hän asteittain kulkenut äärimäisen liikutuksen valtaan. Hän tarkasti noita sulkeutuneita silmiä, hän tarttui tähän vanhaan, ryppyiseen, jääkylmään käteen ja kumartui kuolevan puoleen:

"Tämä hetki kuuluu Jumalalle. Eikö Teistäkin tuntuisi ikävältä, jos me olisimme tavanneet toisemme turhaan?"

Entinen konventin jäsen aukaisi silmänsä. Juhlaisa vakavuus, jossa jo liitelivät kuoleman varjot, jäykistyi hänen kasvoilleen.

"Herra piispa", sanoi hän hitaalla äänellä, joka ehkä johtui pikemminkin sielun arvokkaasta ylevyydestä kuin voimien raukeamisesta, "minä olen viettänyt elämäni mietiskelyssä, tutkimisessä ja ajattelemisessä. Olin jo kuudenkymmenen vanha, kun isänmaani minua kutsui ja käski minua käymään käsiksi oloihinsa. Minä tottelin. Oli harhaluuloja ja väärinkäytöksiä: minä taistelin niitä vastaan. Oli vallassa

hirmuhallitus: minä olin sitä hävittämässä. Oli olemassa oikeuksia ja totuuksia ja periaatteita: minä julistin niitä ja minä tunnustin ne omikseni. Isänmaamme alueelle hyökättiin: minä puolustin sitä. Uhattiin turmiolla Ranskaa: minä tarjosin rintani lävistettäväksi. En ollut silloin rikas ja köyhä olen nytkin. Minä olin yhtenä valtion hallitsijana muiden joukossa, ja valtion aarreaittojen holvit olivat täpösen täynnä rahaa, niin että oli pakko tukea seiniä, jotka olivat halkeamaisillaan kullan ja hopean painosta. Minä söin Arbe-Sec-kadun varrella kahdestakymmenestäkahdesta sousta[22] päivän. Minä autoin hädänalaisia, minä koetin lieventää kärsiväin kohtaloa. Minä revin tosin alttariliinan, sitä en kiellä; mutta se tapahtui isänmaan haavojen parantamiseksi. Minä olen aina kokenut avustaa ihmiskunnan kulkua kohti valkeutta, ja joskus olen minä asettunut armotta edistyksenkin tielle. Tilaisuuden sattuen suojelin omia vastustajianiikin, teikäläisiä. Ja Peteghemissä Flanderissa, samaisella seudulla, missä merovinki-kuninkailla oli kesäpalatsinsa, on eräs urbanistain veljeskunnan luostari, Pyhän Klaaran apottiluostari Beaulieussä, jonka pelastin vuonna 1793. Minä olen tehnyt velvollisuuteni voimieni mukaan, ja minä olen voittanut sen hyvän, mihin olen kyennyt. Kuitenkin on minua ajettu, ahdistettu, hätyytetty, vainottu, mustattu, parjattu, pilkattu, kirottu, tuomittu. Jo monia vuosia, nytkin kun jo hapseni ovat harmaantuneet, tiedän minä monen ihmisen uskovan itsellään olevan oikeuden halveksia minua; minä olen tietämättömän rahvas-raukan silmissä ikuisesti tuomittu, ja minä suostun ketään vihaamatta elämään tässä vihan synnyttämässä yksinäisyydessä. Nyt olen minä kahdeksankymmenenkuuden vuoden vanha; minä kuolen kohta. Mitä Te minulta enää pyydätte?"

"Teidän siunaustanne", sanoi piispa.

Ja hän lankesi polvilleen.

Kun piispa kohotti päätään, oli entisen konventin jäsenen kasvoille levinnyt ylevä rauha. Hän oli kuollut.

Piispa palasi kotiinsa erinomaisiin ajatuksiin vaipuneena. Hän vietti koko yön rukouksissa. Seuraavana päivänä yrittivät muutamat rohkeat uteliaat puhua hänelle entisestä konventin jäsenestä G:stä. Mutta hän vain viittasi taivaaseen päin. Tästä hetkestä lähtien kohteli hän pieniä ja kärsiviä kaksinkertaisella hellyydellä ja veljeydellä. Pienimmätkin viittaukset tähän "vanhaan konnaan" saivat hänet vajoamaan kummallisiin mietiskelyihin. Kukaan ei voisi sanoa, ett'ei tämän hengen ilmestyminen hänen henkensä tielle ja tämän jalon omantunnon heijastuminen hänen omaantuntoonsa olisi merkinnyt ehkäpä suuriakin hänen pyrkimyksessään täydellisyyttä kohti.

Tämä "paimenkäynti" synnytti luonnollisesti aikamoisen kielenpieksännän paikallisissa pikkupiireissä:

"Onko piispan paikka tuollaisen kuolevan vuoteen ääressä? Kääntymistähän oli mahdoton odottaakaan. Kaikki nämä vallankumoukselliset ovat auttamattomia luopioita. Miksi siis sinne mennä? Mitä hän siellä luuli näkevänsä? Pitipä hänen olla kovin uteliaan pyrkiäkseen katsomaan, miten paholainen korjaa saaliinsa".

Eräänä päivänä lasketti hänelle muuan vallassäätyinen leskirouva tuolla hävyttömällä oikullisuudella, joka luulee olevansa henkevä, seuraavan sukkeluuden: "Teidän Ylhäisyytenne! Yleisesti halutaan tietää, milloin Teidän korkeutenne panee päähänsä punaisen lakin".[23] — "Ohho! jopa nyt värin löysittekin!" vastasi piispa. "Onpa onni, että ne, jotka sitä väriä lakissa halveksivat, kunnioittavat sitä hatussa".[24]

11.

Varjoa.

Erehtyisipä suuresti se, joka kaikesta tästä päättäisi että hänen ylhäisyytensä Bienvenu oli jonkunlainen "filosofi-piispa" tai "isänmaallinen sielunpaimen". Hänen kohtauksensa tai paremminkin sanoen hänen yhtymyksensä entisen konventin jäsenen G:n kanssa jätti häneen voimakkaan hämmästyksen tunteen, joka teki vaan hänet entistäänkin helläsydämisemmäksi. Siinä kaikki.

Vaikka hänen ylhäisyytensä Bienvenu olikin kaikkea muuta kuin politikoija, niin lienee kuitenkin tässä paikallaan selvitellä kaikessa lyhykäisyydessä hänen suhdettaan sen ajan tapahtumiin, mikäli hänen ylhäisyytensä Bienvenun päähän milloinkaan pisti asettua niihin johonkin suhteeseen.

Palatkaamme siis joitakuuta vuosia taaksepäin.

Jonkun aikaa herra Myrielin piispaksi ylentämisen jälkeen oli keisari tehnyt hänestä myös valtakunnan vapaaherran yhdessä useiden muiden piispojen kanssa. Paavin vangitseminen tapahtui, kuten tiedämme, yöllä heinäkuun 5:n ja 6:n päivän välillä v. 1809. Tämän johdosta kutsui Napoleon herra Myrielin ranskalaisten ja italialaisten piispojen kokoukseen Pariisiin. Tämä kokous istui Notre-Dame-kirkossa ja kokoontui ensi kerran 15 p. kesäkuuta 1811, kardinaali Feschin toimiessa puheenjohtajana. Herra Myriel oli niiden yhdeksänkymmenenviiden piispan joukossa, jotka olivat saapuneet. Mutta hän otti osaa vain yhteen ainoaan kokoukseen ja kolmeen, neljään pienempään istuntoon. Vuoristo-hiippakunnan piispana, eläen niin lähellä luontoa keskellä maalaisoloja ja puutteita, näyttää hän tuoneen näiden ylhäisten seuraan aatteita, jotka eivät olleet sopusoinnussa kokouksen yleisen sävyn kanssa. Pian

palasikin hän Digneen takaisin. Kun häneltä udeltiin syytä niin pikaiseen kotiutumiseen, vastasi hän: *"Minusta oli heille vain kiusaa. Minä toin heidän keskelleen ulko-ilmaa. Minä olin heidän mielestään kuin mikäkin avoin ovi"*.

Toisen kerran sanoi hän: *"Minkä sille mahtoi? Nuo heidän ylhäisyytensä ovat ruhtinaita. Minä taas en ole muuta kuin köyhä talonpoikais-piispa"*.

Seikka on todellakin se, ett'ei hän suinkaan ollut niin kovin suuressa suosiossa. Muiden kummallisuuksien ohella piti häneltä kerran päässeensä eräänä iltana, kun hän oli erään hyvin huomattavan virkaveljensä luona, seuraavatkin sanat: "Kas vaan noita komeita kelloja! noita komeita mattoja! noita korupukuisia palvelijoita! Kyllä se mahtaa olla hyvin rasittavaa! Enpä minä vaan tahtoisi pitää kaikkea tätä ylellisyyttä alati huutamassa korviini: niitä on ihmisiä, joiden on nälkä! niitä on ihmisiä, joiden on kylmä! on paljon köyhiä! on paljon köyhiä!"

Ohimennen sanoen: komeuden viha ei olisi mikään niin ylen älykäs viha. Tämä viha toisi näet mukanaan myös taiteiden vihan. Mutta kirkon palvelijain suhteen on ylellisyys ja komeus ulkopuolella virallisen esiintymisen ja juhlamenojen sula vääryys. Se näyttää paljastavan tapoja ja tottumuksia, joilla todellisesti on hyvin vähän tekemistä armeliaisuuden ja kristillisen rakkauden kanssa. Ylellisesti elävä pappi on vastoin kaikkea järkeä. Papin tulee pysytellä lähellä köyhiä. Vai voidaanko kajota alituisesti öin ja päivin kaikkiin kärsimyksiin, kaikkiin onnettomuuksiin, kaikkiin puutteisiin saamatta itsekä hiukan tätä kurjuutta kannettavakseen, ikäänkuin työpajan tomuna? Voidaanko ajatella ihmistä, joka istuu loimuavan tulen ääressä, eikä hänen tule kuuma? Voidaanko ajatella työmiestä, joka herkeämättä ahertaa sulatus-ahjon ääressä, eivätkä hänen hiuksensa kärvenny, eivätkä hänen kyntensä mustu, eikä hänen tule hiukkaistakaan hiki, eikä hänen kasvoilleen keräänny tomun hiventäkään? Armeliaisuuden ja kristillisen rakkauden ensimmäinen todiste papissa ja etenkin piispassa on köyhyys.

Näin ajatteli varmaankin Dignen piispa. Muuten ei pidä suinkaan luulla hänen omaksuneen muutamista arkaluontoisista kysymyksistä mielipiteitä, joita kutsuisimme "vuosisadan aatteiksi". Hän sekaantui hyvin vähän hetken jumaluusopillisiin kiistoihin ja hän vaikenä kirkon ja valtion suhdetta koskevista riitakysymyksistä. Mutta jos hänet olisi pantu oikein ahtaalle, olisi hän otaksuttavasti osottautunut paremmin paavin-puoluelaiseksi kuin ranskalaisen kansalliskirkon kannattajaksi. Koska me tässä piirrämmekö luonnekuvaa ja kun tarkotuksemme ei ole mitään salata, täytyy meidän lisätä, että hän katseli jääkylmänä Napoleonin kukistumista. Vuodesta 1813 lähtien oli hän mielissään ja innoissaan kaikista turman sanomista. Hän kieltäytyi menemästä tervehtämään Napoleonin tämän palatessa

Elban saarelta, eikä suostunut määräämään yleisiä esirukouksia keisarin puolesta Sadan Päivän aikana.

Paitsi sisartaan neiti Baptistinea oli hänellä vielä kaksi veljeä, toinen kenraali, toinen maaherra. Hän kirjotti usein kummallekin. Hän luki edelliselle hyvän aikaa ankaroita sanoja sen johdosta, että kenraali ollessaan Provencessa ylikomentajana Cannesin maihinnousun aikoihin oli asettunut tuhannenkahdensadan miehen etunenään ja ajanut keisaria takaa aivan niinkuin otusta, joka tahdotaan päästää pakenemaan. Kirjevaihto pysyi sydämellisempänä toisen veljen, entisen maaherran, kunnollisen ja kelpo miehen kanssa, joka eleli Pariisissa yksinäisyyteen vetäytyneenä Casette-kadun varrella.

Hänen ylhäisyydellään Bienvenulla oli siis hänelläkin puoluehengen hetkensä, katkeruuden hetkensä, synkkä pilvensä. Hetken intohimojen varjo kulki kautta tämänkin lempeän ja jalon hengen, joka oli kiintyneenä vain ijankaikkisuuden asioihin. Totta tosiaan: olisipa hänenlaisensa mies ansainnut olla ilman valtiollisia mielipiteitäkin. Älköön suinkaan ymmärrettäkö väärin meidän ajatustamme: me emme suinkaan sekoita sitä, mitä kutsutaan "valtiollisiksi mielipiteiksi", edistyksen jaloihin pyrkimykseen, ylevään isänmaalliseen, kansanvaltaiseen ja ihmis-oikeuksia puoltavaan innostukseen, jonka meidän päivinämme täytyy muodostaa jokaisen jalon sydämen pohjasävel. Syventymättä sen enempää kysymykseen, jotka vain välillisesti koskevat tämän kirjan pää-aihetta, sanomme yksinkertaisesti vain tämän: Olisi ollut kaunista, jos ei hänen ylhäisyytensä Bienvenu olisi ollut kuningasmielinen ja joll'ei hänen katseensa olisi hetkeksikään häivähtänyt siitä viihdyttävästä mietiskelystä, jossa kyetään selvästi yli kaiken inhimillisen, reuhtovan hyörinän ja pyörinän näkemään näiden kolmen ihanan valon säteilevän: totuuden, oikeuden ja lempeyden.

Vaikka kernaasti myönnämme, ett'ei Jumala ollut suinkaan luonut hänen ylhäisyyttään Bienvenutä mitään valtiollista tehtävää suorittamaan, olisimme kuitenkin ymmärtäneet ja ihailleet hänen vastarintaansa oikeuden ja vapauden nimessä, hänen ylpeätä hangottelemistaan, hänen vaarallista, mutta oikeata uppiniskaisuuttaan kaikkivaltiasta Napoleonina kohtaan. Mutta sama seikka, joka meitä miellyttää niiden suhteen, jotka kohoavat, ei miellytä meitä yhtä paljon niihin nähden, jotka kaatuvat. Me pidämme taistelusta vain niin kauvan kuin siinä on vaaraa; ja kaikissa tapauksissa on vain taistelun alkajilla yksinään oikeus myöskin se lopettaa. Joka ei ole järkähtämättä pannut vastaan myötäkäymisen päivinä, hänen tulee pitää suunsa kiinni kukistumisenkin hetkellä. Menestyksen aikojen lahjomaton vastustaja on ainoa laillinen oikeudenkäyttelijä kaatumisen tapahtuessa. Mitä meihin tulee, niin silloin kun kaitselmus sekaantuu asiaan ja iskee, annamme me sen tehdä tehtävänsä. Vuosi 1812 alkaa riisua meiltä aseita. Vuonna 1813 ei tuon tähän asti vaienneen,

suurten murrostapausten rohkaiseman lainsäätäjäkunnan raukkamaisessa äänettömyyden katkaisemisessa olisi pitänyt olla aihetta muuhun kuin suuttumukseen, ja kerrassaan väärin oli osottaa sille suosiotaan. Vuonna 1814, kun näki nuo petturuutta harjottavat marsalkat, senaatin, joka kulki häpeäteosta toiseen, joka nyt herjasi sitä, minkä ennen oli jumalaksi korottanut, kun näki tuon epäjumalanpalveluksen, joka nyt peräytyi ja sylki epäjumalansa päälle, silloin oli velvollisuus kääntää päänsä pois päin. Vuonna 1815, kun äärimäisten onnettomuuksien uhka värjyi ilmassa, kun Ranska väristen tunsi niiden kauhistuttavan lähenemisen, kun voitiin jo hämärästi aavistaa Waterloon aukenevan Napoleonin eteen, ei sotajoukon ja kansan surevassa osanotossa sallimuksen tuomitsemaa kohtaan ollut mitään naurettavaa, ja vaikka kuinka olisi yksinvaltiasta vihannut, ei sellaisen sydämen kuin Dignen piispan olisi kuitenkaan pitänyt olla huomaamatta, kuinka ylevä ja liikuttava oli suuren kansan ja suuren miehen hellä syleily kuilun partaalla.

Näitä seikkoja lukuunottamatta oli piispa ja pysyi kaikissa suhteissa rehellisenä, oikeamielisenä, säyseänä, älykkäänä, nöyränä ja arvokkaana; hän oli hyväntekeväinen ja hyväntahtoinen, mikä on hyväteko sekin. Hän oli sanan palvelija, viisas mies ja ihminen. Mutta yksinpä tuon valtiollisen kantansa ohellakin, josta häntä edellä moitimme ja jota olemme taipuvaiset tuomitsemaan jotensakin ankarasti, oli hän — se on tunnustettava — suvaitsevainen ja säveä, ehkäpä suuremmassakin määrässä kuin me. — Kaupungintalon ovenvartijan oli keisari toimeensa asettanut. Hän oli vanha aliupseeri entisestä henkivartioväestä, Austerlitzin sotija, kiivas bonapartelainen kuin tuli ja leimaus. Tämän miesparan suusta pääsi silloin tällöin ajattele mattomia sanoja, joiden silloinen laki määritteli olevan *kapinallisia lausumia*. Sen jälkeen kun keisari oli poistettu kunnialegioonan luetteloista, ei hän enää milloinkaan pukeutunut *virikapukuun*, kuten hän sanoi, jott'ei hänen olisi pakko kantaa rintaristiänsä. Hän oli itse hartaalla kunnioituksella irrottanut keisarin muotokuvan rististä, jonka Napoleon oli hänelle antanut; sille kohtaa jäi reikä ja hän ei ollut tahtonut sitä täyttää. "*Ennen vaikka kuolen*", sanoi hän, "*kuin kannan sydämelläni kolmea rupikonnaa*". Hän ivaili mielellään aivan julkisesti Ludvig XVIII:ttä. "Vanha leinin syömä ukkorähjä englantilaisissa sääryksissä!" lasketteli hän, "menköön hitossa Preussiin pukinpartoineen!" Ja hän oli sangen onnellinen, saadessaan näin yhteen herjauslauseeseen koota ne kaksi, joita hän inhosi eniten: Preussin ja Englannin. Lopulta menetti hän virkansa. Näin oli hän joutunut puille paljaille vaimoineen, lapsineen. Piispa kutsui hänet luokseen, nuhteli häntä lempeästi ja nimitti hänet tuomiokirkon vahtimieheksi.

Yhdeksän vuoden kuluessa oli hänen ylhäisyytensä Bienvenu hurskailla teoillaan ja lempeällä olemuksellaan voittanut koko Dignen kaupungin hellän ja lapsellisen kunnioituksen. Vieläpä hänen käytöksensä Napoleonin kohtaan hyväksyi ja ikäänkuin hiljaisesta suostumuksesta antoi anteeksi kansa, tuo säyseän heikko lauma, joka jumaloi keisariaan, mutta rakasti piispaansa.

12.

Hänen ylhäisyytensä Bienvenun yksinäisyys.

Melkein aina hyörii piispan ympärillä lauma pikkupappeja aivan niinkuin kenraalin ympärillä parveilee joukko nuoria upseereja. Juuri näitä tarkoittaa tuo miellyttävä pyhimys Fransiskus de Sales puhuessaan eräässä kohti "keltanokka-papeista". Kaikilla elämän aloilla löytyy ylemmäksi yrittäjiä, jotka pyrkivät perille saapuneiden saattueeseen. Ei löydy ainuttakaan maanmahtavaa, jolla ei olisi omaa "kunniakehäänsä". Ei ainuttakaan onnensuosikkia, jolla ei olisi hoviansa. Tulevaisuuden tavoittelijat risteilevät loistavan nykyisyyden ympärillä. Jokaisella arkkipiispalla on esikuntansa. Jokaisella vähänkin huomattavalla piispalla on läheisyydessään kulkuvartiosto pappisseminaarin kerubimejä, jotka liikkuvat tarkastusretkillä ja ylläpitävät hyvää järjestystä piispan palatsissa ja jotka vahtivat hänen ylhäisyytensä hymyilyä. Päästä piispan seuraan, sehän merkitsee samaa kuin pistää jalkansa jalustimeen ali-diakoonin paikan valloittamiseksi. Jokaisen täytyy toki päästä eteenpäin; apostolin virkaan sopivat mainiosti tuomioherran tulot.

Niinkuin muualla erilaiset päähineet ovat mahtavuuden ja arvon tunnusmerkkeinä, samoin ovat kirkon helmassa hiipat kaiken vallan esikuvia. Niitä kantavat loisteliaat, rikkaat, hyvätuloiset, ovelat piispat, jotka tulevat hyvin toimeen maailman kanssa, jotka epäilemättä osaavat rukoilla, mutta myöskin vaatia, jotka vähääkään välittämättä voivat antaa kokonaisen hiippakunnan odottaa etuhuoneessaan, jotka ovat ikäänkuin yhdistysviivoja kirkollisten ja valtiollisten pyrkimysten välillä, jotka ovat pikemmin virkamiehiä kuin pappeja, kirkkoruhtinaita pikemmin kuin piispoja. Onnellinen se, joka saa heitä lähestyä! Valtaherroja kun ovat, antavat he ympärillään hyöriville suosikeille ja onnenetsijöille ja kaikelle tuolle nuorelle väelle joka osaa olla mieliksi, sataa lihavia seurakuntia, kaniikin, tuomiorovastin, hovisaarnaajan ja tuomiokirkon palvelijan virkoja, kunnes piispan paikkoja joutuu avoimiksi. Itse noustessaan kohottavat he myös kiertotähtiään korkeuksiin, siinä on kokonainen aurinkokunta pyörimässä. Heidän säteilynsä luo ruusunhohdetta heidän seuralaisiinsakin. Heidän menestyksestään murenee näyttämön takana monia pieniä maukkaita virkaylennyksiä. Jota suurempi hiippakunta suojelusherralla, sitä lihavampi seurakunta suosikille. Ja sitten on olemassa Rooma. Piispa, joka osaa kohota

arkkipiispaksi, arkkipiispa, joka älyää yletä kardinaaliksi, voi myös laittautua paavin valitsijakunnan apulaiseksi; sitten pääsee hän korkeimpaan kirkko-oikeustoon, hän saa komean viitan ja hänestä tulee neuvoston jäsen, hänet korotetaan paavin ylimmäksi kamariherraksi, hän saa monsignor-arvonimen, ja Teidän Korkeudestanne Teidän Jalouteenne ei ole kuin yksi askel, ja Teidän Jaloutenne ja hänen Pyhyytensä välillä on vain yksi äänestysavu. Jokainen patalakin kantaja voi uneksia paavin hiippaa. Pappi on meidän päivinämme ainoa ihminen, joka saattaa säännöllisesti tulla kuninkaaksi. Ja minkälaiseksi kuninkaaksi? Ylhäisimmäksi! Mikä kunnianhimoisten toiveiden taimitarha onkaan sentähden pappisseminaari! Kuinka moni punastuva kuoripoika, kuinka moni nuori apulaispappi kantaakaan päälaellaan Perretten maitoastiaa![25] Ja miten helposti annetaankaan kunnianhimolle sisäisen kutsumuksen nimi! Kenties tapahtuu se hyvässä uskossa, itsepetoksen suojassa, sillä kunnianhimohan on ulkokullattu.

Hänen ylhäisyyttään Bienvenutä, tuota nöyrää, köyhää, yksinäisyyttä rakastavaa miestä ei laskettu kirkon mahtihenkilöiden joukkoon. Sen saattoi selvästi huomata siitäkkin, että hänen ympäriltään puuttui täydellisesti tuo nuorten sananpalvelijain lauma. Olemmehan jo nähneet, kuinka hänelle Pariisissa "oli käynyt nolosti". Ei kukaan onnenetsijä halunnut istuttaa tulevaisuutensa ymppioksaa tähän vanhaan runkoon. Ei mikään itävä kunnianhimo ollut tarpeeksi tyhmä puhjetakseen taimelle hänen varjossaan. Hänen tuomiokapitulinsa jäsenet ja hänen apulaispappinsa olivat hyvänsävyisiä vanhuksia, hiukan rahvaanomaisia kuten hänkin, jotka olivat hänen laillaan sulkeutuneet tähän hiippakuntaan, mistä ei pääsyä kardinaalin arvoon ollut ajateltavissakaan; he olivat muutenkin hyvin piispansa kaltaisia, sillä erotuksella vain, että he lähenivät loppua, hän täydellisyyttä. Niin selvästi tunnettiin mahdottomaksi kohota hänen ylhäisyytensä Bienvenun suojissa, että hänen vihkimänsä, juuri seminaarista päässeet nuoret papit pyrkivät kaikin keinoin Aixin ja Auchin arkkipiispojen suosioon ja lähtivät matkoihinsa niin pian kuin voivat. Sillä — toistamme sen vieläkin — jokainenhan tahtoo mennä eteenpäin. Pyhimys, joka elää ylenpalttisissa kieltämyksissä, on vaarallinen tuttavuus. Hänhän voisi tartuttaa teihin parantumattoman köyhyyden, kielijänteiden auttamattoman kankeuden kohoamiseen tarpeellisten sanojen lausumisessa, lyhyesti: enemmän kieltäytymystä kuin te oikeastaan haluattekaan. Ja silloin on parasta paeta tätä ruttotautista hyvettä! Siitä johtui hänen ylhäisyytensä Bienvenun eristetty asema. Me elämme kurjassa yhteiskunnassa. Pitää päästä eteenpäin! pitää nousta kukkuloille! siinä oppi, joka aste asteelta vie mädännyksestä täydelliseen häviöön.

Sanottakoon sivumennen, että menestys on sangen turmiollinen seikka. Sen petollinen yhdennäköisyys ansion kanssa johtaa ihmiset harhaan. Suuren yleisön

silmissä näyttää onnistuminen jotensakin samanlaiselta kuin etevämyys. Menestys, tuo nerokkuuden erehdyttävän yhdennäköinen kaksoisveli, pitää etenkin historiaa pilkkanaan. Vain Juvenalis ja Tacitus ovat tähän asiintilaan tyytymättömiä. Meidän aikoinamme on muuan viisaustieteellinen ajatustapa melkein julkisesti astunut sen palvelukseen, kantaa menestyksen korupukua ja toimittaa askareet sen vastaanottohuoneessa. Kokekaa menestyä, siinä opinjärjestelmä! Onnistuminen välttää kykyä auttajakseen. Jos voitatte arpajaisissa, niin on se todistavinaan teidän taitoanne. Joka onnistuu, häntä kunnioitetaan. Syntykää sirot hiukset päässä, siinä kaikki! Tehkää vain voitollisia vetoja, muu seuraa itsestään; menestykää, ja teitä luullaan suuriksi miehiksi. Lukuunottamatta viittä tai kuutta suunnatonta poikkeusta, jotka loistollaan häikäisevät koko vuosisataa, on oman ajan ihailu tuskin muuta kuin likinäköisyyttä. Kultaus käy kullasta. Oli mies minkäläinen tahansa, se ei haittaa mitään, kunhan vaan pääsee perille. Alhainen kansa on kuin entisajan Narcissus, joka jumaloi itseään ja joka taputtaa käsiään omille alhaisille taipumuksilleen. Tuon suunnattoman kyvyn, joka on tehnyt miehestä Moseksen, Aiskyloon, Danten, Michel-Angelon tai Napoleonin, sen omistaa suuri yleisö tuota pikaa yleisellä riemulla jokaiselle, joka vaan saavuttaa päämääränsä, tapahtukoonpa se sitten miten ja missä tahansa. Kun muuan asioitsija kohoaa kansaneduskunnan jäseneksi, kun eräs vale-Corneille tekee *Tiridaten*, kun erään kuohilaan onnistuu päästä haaremin omistajaksi, kun muuan sotaisa poroporvari voittaa sattumalta koko aikakauden kohtaloita ratkaisevan taistelun, kun eräs apteekkari keksii laittaa Sambre-et-Meusen armeijalle kengänpohjat pahvista ja luo näin tämän nahkana myydyn pahvin avulla itselleen neljänsadantuhannen livren korot, kun muuan kulkukauppias laillistuttaa koronkiskomisen ja pakottaa sen synnyttämään seitsemän, kahdeksan miljoonaa, joiden isä hän on ja joiden äiti on koronkiskominen, kun muuan saarnamies pääsee piispaksi pelkän honottavan puhetapansa takia, kun erään tunnetun kauppahuoneen toimitusjohtaja on niin rikas palveluksesta poistuessaan, että hänestä tehdään raha-asiaain ministeri, niin kutsuvat ihmiset sitä Neroksi, samalla lailla kun he nimittävät kauniiksi Mousquetonin naamaa ja majesteetilliseksi Klaudian kaulaa. He eivät osaa erottaa mittaamattoman avaruuden tähtisikermiä niistä merkeistä, joita ankkain räpyläjalat painavat lätäkön pehmeään liejuun.